

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: «**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ФЕРМЕРСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА»»**

Виконав:

Криворук Ігор Михайлович,

спеціальність: 015 Професійна освіта

(Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та
харчові технології)

Науковий керівник:

доктор філософії, доцент

Маринченко Є.О.

Допущено до захисту

«__» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

кандидат педагогічних наук,

доц. Самусь Т. В. _____

(підпис)

Дата захисту: «__» _____ 2024 р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

_____ Самусь Т. В.

_____ Вовк Б. І.

_____ Маринченко Є. О.

Глухів – 2024

Анотація. У магістерському дослідженні проаналізовано формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, як педагогічну проблему та виявлено основні цілі формування професійної компетентності. Обґрунтовано методіку формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства». На основі виокремлених методологічних підходів та принципів професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства». Експериментально перевірено ефективність методіки формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Ключові слова. Підготовка, професійна підготовка, методіка, експериментальна перевірка, професійна компетентність, майбутні педагоги професійного навчання, основи фермерського господарства.

Abstract: The master's research analyzes the formation of professional competence of future vocational education teachers as a pedagogical issue and identifies the main objectives of its development. The methodology for forming professional competence in future vocational education teachers during the study of the course "*Fundamentals of Farming*" is substantiated. This methodology is based on selected methodological approaches and principles of professional competence formation for future vocational education teachers during the study of "*Fundamentals of Farming*." The effectiveness of this methodology was experimentally tested during the course.

Key words: Training, professional training, methodology, experimental verification, professional competence, future vocational education teachers, fundamentals of farming.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»	8
1.1. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання як педагогічна проблема.....	8
Аналіз поняття «професійна компетентність»	16
1.2. Сутність професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у контексті сучасних вимог ринку праці.....	21
1.3. Стан практики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання з урахуванням розвитку фермерських господарств в Україні	28
РОЗДІЛ 2 ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ТА ЕКСПЕРЕМІНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»	43
2.1. Організаційно-педагогічні аспекти створення та функціонування фермерських господарств на Україні під час ОК «Основи фермерського господарства»	43
2.2. Засвоєння майбутніми педагогами професійного навчання особливостей підготовки кадрів для фермерських господарств у зарубіжних країнах під час ОК «Основи фермерського господарства»	51
2.3. Методика формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».	54
2.4. Експериментальна перевірка формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».....	65
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	87

ВСТУП

Актуальність. Сьогодні розвиток суспільства характеризується динамічними змінами у всіх сферах діяльності, зокрема й в аграрній галузі. Особливого значення набуває проблема формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, що зумовлює необхідність запровадження змін у професійній освіті. Перед закладами освіти постає завдання підготовки фахівця, спроможного задовольняти запити нинішнього цифрового суспільства. Тож інтенсивність освітнього процесу й активізація пізнавальної діяльності здобувачів освіти потребують інших навчальних форм, що дадуть змогу у стислий термін опанувати значним обсягом навчального матеріалу.

Підвищення попиту на фахівців аграрного профілю інтенсивно прогресує, і відповідно запити ринку праці стають визначальним орієнтиром для вдосконалення системи підготовки дипломованих фахівців, а відтак задають основні вимоги щодо їхніх компетентностей. Це продиктовано тим, що постійне удосконалення технологій вирощування сільськогосподарських культур, підвищення продуктивності, покращення екологічних показників та рівня експлуатації техніки вимагає кваліфікованої підготовки майбутніх спеціалістів, яких готують майбутні педагоги професійного навчання.

Низка науковців спрямовує свої дослідження на вивчення окремих питань окресленої проблеми. Серед напрямів, що їх розробляють вітчизняні та зарубіжні науковці, виокремимо такі: теоретико-методологічні основи підготовки педагогів професійного навчання до формування професійної компетентності (дослідження С. Амеліна, В. Андрущенко, С. Батишева, А. Беляєвої, Н. Бібик, С. Бочарової, Е. Зеєра, І. Зязюна, Г. Ігнатенко, О. Коваленка, В. Ковальчука, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Курок, П. Лузана, О. Маленка, Н. Ничкало, А. Пастухова, В. Радкевич, Т. Рожнової, Г. Романової, Н. Ткаченко, О. Щербак); визначення структури, закономірностей функціонування та розвитку інноваційних процесів у педагогічних системах (В. Курило, О. Лоренсов, В. Паламарчук, І. Підласий, В. Пінчук, М. Поташник, О. Саранов,

О. Хомерікі, Н. Юсуфбекова та ін.); історико-педагогічний аналіз етапів зародження, втілення в практику й поширення інноваційних педагогічних ідей (В. Загвязинський, Л. Подимова, О. Попова, В. Сластьонін та ін.); експертиза, оцінювання та відбір освітніх нововведень, моніторинг інноваційних освітніх процесів (О. Абдулліна, Л. Буркова, Л. Даниленко, В. Кальней, О. Касьянова, О. Орлов та ін.);

Актуальність дослідження зумовлена інноваційними вимогами роботодавців до змісту і якості підготовки фахівців у галузі аграрного виробництва. З іншого боку, актуальність дослідження підтверджується завданнями, визначеними у стратегії розвитку національної освітньої політики, а також потребами освітнього процесу, вдосконалення сучасного технологічного та методичного супроводу професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Актуальність проблеми формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» у сучасних умовах України, свідчить про відсутність її комплексного вивчення, важливість упровадження нових технологій в освітній процес, тому саме і обрано тему магістерського дослідження.

«Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, як педагогічну проблему та виявити

основні цілі формування професійної компетентності;

2) обґрунтувати методику формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства»;

3) формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» на основі виокремлених методологічних підходів та принципів;

4) експериментально перевірити ефективність методики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх педагогів професійного навчання.

Предмет дослідження – методика формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс таких методів дослідження: *теоретичні* – аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, узагальнення, систематизація змісту наукових розвідок зарубіжних і вітчизняних учених, нормативно-правової документації, навчально-методичної літератури та документації, а також для обґрунтування методики її сформованості, аналізу та висновків; *емпіричні* – спостереження, експеримент для дослідження ефективності методики, що дає можливість отримувати різнобічну інформацію і сприяють поглибленню їхнього кількісного та якісного аналізу, опитування (анкетування, тестування, бесіда); *методи математичної статистики* для аналізу ймовірності ефективності впровадження запропонованої методики.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *вперше розроблено методику* формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства»; *обґрунтовано* формування професійної

компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства», як педагогічну проблему, що сформувалися під впливом глобалізації освітнього простору; *визначено* основні цілі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» на основі методологічних підходів (особистісно-орієнтованого, компетентнісного, практико-орієнтованого, системного, інтегративного та діяльнісного); *розкрито* структуру професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, на основі компонентів: мотиваційного, діяльнісного, когнітивного, особистісного та визначено рівні (низький, достатній, високий) сформованих компонентів професійної компетентності;

Уточнено зміст понять «професійна освіта», «професійна підготовка», «професійна компетентність майбутніх педагогів професійного навчання».

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що отримані результати та матеріали (методика формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства», може використовуватися у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 2 працях, збірниках наукових праць і матеріалів конференцій.

Структура та обсяг магістерського дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»

1.1. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання як педагогічна проблема

У Законі України «Про освіту» визначено, що «якість вищої освіти відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг. В умовах освітніх реформ в Україні основна увага зосереджена на компетентнісному підході.

Професійна освіта є важливою складовою освітньої системи України, метою якої є підготовка кваліфікованих фахівців. До проблем аграрної галузі, передусім, відносять спроможність надання якісних послуг, що призводить до підвищення вимог та компетентності фахівців цієї галузі. Це зумовлено зростанням обсягу матеріалу, а відтак – і обсягом знань, яким повинні володіти випускники закладів освіти. Відомо, що у конкурентній боротьбі можуть вистояти лише ті підприємства, які покращують, підтримують та вдосконалюють якість продукції та послуг за важливими для споживачів показниками.

Для виконання завдань нашого дослідження, аналіз науково-педагогічних джерел та спеціалізованої літератури уможливив їх розподіл відповідно до різних аспектів досліджуваної проблеми. Отже, нами опрацьовано джерела, які умовно можна розподілити за трьома напрямками. Перший напрям передбачає дослідження джерел, які розкривають поняття «професійна компетентність», другий – визначення та зміст поняття «підготовки майбутніх педагогів професійного навчання» та третій напрям наукових досліджень зосереджений на висвітленні питання використання цифрових технологій у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Проблемі формування професійної компетентності фахівців присвячені наукові роботи цілої низки вчених: як вітчизняних, так і зарубіжних.

Проаналізуємо поняття компетентність та професійна компетентність. Вважається, що компетентнісний підхід бере свій початок ще з 60-х рр. ХХ ст., а засновником є відомий американський вчений Ноям Чомський. В Україні розвивали тему компетентнісної освіти такі науковці, як Овчарук (2004), Пометун (2004), Самарук (2011), Окуловський (2012), Химинець (2010), Тараненко (2000), Аніщенко (2011), Бучинська (2014), Ящук (2001), Ковальчук (2007), Глузман (2009), Луговий (2009), Козакова (2012), Козловський (2019), Мукан, Криштанович, Гавран, & Мукан (2020), Сушенцева (2012), Криштанович (2018, 2019) тощо.

Автори досліджували проблеми компетентності, яку трактували як здатність до найефективнішого застосування знань, а також порівнювали із закордонними тлумаченнями, виокремлювали ключову, професійну, життєву, соціальну компетентність особистості.

Глузман (2009) виокремлює та узагальнює основні ідеї компетентнісного підходу, визначає його операціональну, діяльнісно-технологічну, виховну, діагностичну функції в освіті.

У тлумачних та енциклопедичних словниках (Сліпушко, 2007) компетенція – добра обізнаність із чимось небудь або коло повноважень певної організації, особи тощо, а компетентність – поінформованість, обізнаність, авторитетність (Яременко, і Сліпушко, 1999).

Інше трактування поняття «компетентний» – «той, який має певні повноваження, повноповний і повновладний» (Марущак, 2016, с. 98).

Хуторський (2003) детально аналізує поняттєвий апарат компетентнісного підходу і подає визначення компетентності як сукупності «взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, способів діяльності, досвіду), заданих стосовно певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної продуктивної діяльності відносно них. ...

Хатмахер (Hutmacher, 1996) під час доповіді на симпозіумі в м. Берн запропонував власний перелік компетентностей, котрі є загальними для усіх професій та спеціальностей, а саме: «компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві: сприйняття відмінностей, повага до інших, толерантність до інших культур, мов та релігій; компетентності, пов'язані з інформатизацією суспільства – володіння інформаційними технологіями, здатність критично оцінювати інформацію, що поширюється мас-медіа та рекламою, здобувати релевантну інформацію; компетентності, що реалізують здатність і бажання неперервного навчання, як умови підтримувати професійну конкурентоспроможність».

Було визначено компетентність як мету і результат освітнього процесу, що сприяє ефективним діям особистості у життєвих та професійних ситуаціях (Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти, 2003). Крім цього, нею задано основний орієнтир для організації освітнього процесу, складання навчальних програм у контексті ключових компетентностей (Локшина, 2007):

«політичні і соціальні компетентності, які передбачають здатність брати на себе відповідальність, сприяти вирішенню конфліктів ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні і поліпшенні демократичних інститутів; компетентності, пов'язані з політичною і соціальною сферою, які передбачають життям у багатокультурному суспільстві – поважне ставлення один до одного, розуміння, здатність жити в мирі з людьми інших національностей, культур, мов і релігій, вони визначають соціальну зрілість людини; компетентності, які пов'язані з володінням спілкуванням; компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства, тобто використання нових технологій, ефективне їх застосування тощо; компетентності, що стосуються здатності й бажання вчитися упродовж життя» (с. 19).

Відповідно до педагогічної енциклопедії (Афанасьєва, 2012), поняття «компетентність» передбачає низку як традиційних (знання, уміння, навички), так і інноваційних здатностей особистості, зокрема для фахівця недостатньо

«суто професійних знань, умінь і навичок. Важливими є такі якості, як ініціативність, співробітництво, здатність працювати в групі, комунікативні здатності, вміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, відбирати й використовувати інформацію».

У французькій мові «competence» «має два значення – компетенція та обізнаність; в англійській – три: здатність, або вміння, компетентність, компетенція. Із іншомовним терміном «competence» співвідноситься українське поняття «компетентність» та у другому значенні – «компетенція» (Болюбаш, 2008, с. 120).

В англomовному словнику знаходимо трактування терміну «competence» англійською мовою (New Webster's Dictionary, 1993): відповідність, достатність, здатність справлятися з конкретною роботою, завдання та обов'язок; розумовий хист або загальні вміння та навички. Компетентність є спроможністю послуговуватися здобутими знаннями, вміннями, навичками, засобами діяльності, особистим досвідом під час нестандартних ситуацій для вирішення якихось важливих проблем; особистісне утворення, що передбачає активні самостійні дії людини» (Козакова, 2012). Василенко (2007) зазначає, що компетентність є «складною категорією, наслідком навчання, освіти, поступу індивіда й подальшої перспективи, й означає здатність людини застосовувати знання, вміння, навички з огляду на ціннісні орієнтації, особистісне ставлення та відповідальність для автономної дії відповідно до вимог і потреб» (с. 17).

Гончаренко (2000) компетентність вважає сукупністю знань і вмінь, потрібних з метою результативної фахової діяльності: «здатність аналізувати, окреслювати результати діяльності, послуговуватися інформацією» (с. 149). Шорт (Short, 1985) розглядає компетентність з чотирьох позицій: «сукупність умінь, навичок поведження й вчинків за якоїсь діяльності; сукупність знань, умінь, навичок у фаховій діяльності без оцінкових еталонів; поєднання аналогічних складових, втім застосовуючи стандарти; поєднання хисту й персональних людських рис» (с. 3). За Красільніковою (2018), компетентність є «кваліфікованим здійсненням робітником певних видів робіт у конкретній

професії на шляху до досягнення належних кількісних і якісних результатів праці, послуговуючись наявними особистими фаховими знаннями, вміннями й навичками» (с. 154).

Визначення поняття «компетентності» подає Зязюн (2005):

«компетентність як екзистенціональна властивість людини є продуктом власної життєтворчої активності людини, ініційованої процесом освіти» (с. 11).

На думку Куца (Kutz, 1994), компетентність охоплює різні навички та знання, організовані ієрархічно від загального до конкретного, на основі яких розвиваються певні прототипні моделі поведінки з метою вирішення проблем.

У Національній рамці кваліфікацій (2012) (системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів) визначено «компетентність/компетентності, як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості».

Компетентністю людини Овчарук (2004) називає набуту під час освітнього процесу систему знань, умінь, навичок та цінностей які «дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності» (с. 17).

У монографії Рашкевича (2014) «Болонський процес та нова парадигма вищої освіти» проаналізовано поняття компетентність, як «динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь та здатностей» (с. 151). Автор також наголошує на прямому зв'язку розвитку компетентності та освітньої програми, освоєння якої передбачає досягнення очікуваних результатів навчання.

Афанасьєва (2012) бере за основу модель випускника закладу вищої освіти, який набуває двох типів компетентностей: загальні (або ключові) та професійні. При чому передбачається, що загальні компетентності необхідні не тільки для розв'язання професійних завдань, а також й позапрофесійних завдань. Ключові компетентності, з одного боку, призначені для усіх фахівців загалом, однак не слід забувати, що провідна роль компетентностей реалізується власне в професійній освіті, оскільки вони «складають основу, базу для професійних

компетентностей, дають можливість їм більш повноцінно реалізуватися» (с. 108). У наукових роботах Селевко (2004), узагальнюючи низку визначень та сучасних технологій у контексті компетентнісного підходу, власне пропонується визначення компетентності як «інтегральної якості особистості, що виявляється у загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтована на самостійну й успішну участь у діяльності» (с. 139).

Сидорчук (2015) на основі ґрунтовного історичного аналізу робить важливий висновок щодо дефініції компетентності, яка «у західній культурі розглядається як неklasичний феномен, що вкорінений у суспільну освітню практику та відображає існуючий баланс інтересів суспільства (меншою мірою, держави), освітніх інститутів, роботодавців, а також споживачів послуг» (с. 81).

Зимня (2009) пропонує розглядати поняття «компетентність» дещо в іншому ракурсі, з позицій праксеологічного підходу та практичної педагогіки, зокрема, як «знання, на базі яких людина може використовувати компетентності як інтелектуально й особистісно-зумовлений досвід соціально-професійної діяльності людини» (с. 8).

Балабанова та Сардак (2006) вважають, що «компетентність – це ступінь кваліфікації працівника, яка дозволяє успішно вирішувати задачі, що стоять перед ним. Вона визначає здатність працівника якісно і безпомилково виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до умов, що змінюються» (с. 29-30). Вони виділяють такі види компетентності: функціональна (професійна) компетентність, інтелектуальна компетентність, часова компетентність, соціальна компетентність.

Курлянд (2007) описує поняття компетентності, теж акцентуючи на структуруванні знань, умінь та навичок в процесі навчання, з орієнтацією на вимоги майбутньої професії, тобто вона визначається як «спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання, що дають змогу людині визначати, тобто

ідентифікувати і розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності» (с. 448). Бех (2009) подає трактування компетентності як єдності, де науково-орієнтована основа «визначає логіку її практичного виконання, яка полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем» (с. 23).

Трактуючи програму «Освіта й підготовка в Європі: різні системи, спільна мета до 2010 р.», Локшина (2007) формує перелік базових компетентностей: грамотність (читання, письмо) та арифметичні навички (фундаментальні навички), базові компетентності з математики, іноземних мов, природознавства, використання інформаційних комп'ютерних технологій, уміння вчитися, соціальні навички, підприємливість та загальна культура (с. 19).

Пометун (2004) у своїх працях групує систему компетентностей в освіті на такі складові:

«ключові – тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми; загально-галузеві – їх набуває студент упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі на всіх курсах університету; предметні компетентності – їх набуває студент упродовж вивчення того чи іншого предмету на всіх курсах університету» (с. 67).

Ковальчук (2007) пропонує тлумачити компетентність як «встановлений формальними кваліфікаційними вимогами, сформований суспільною практикою обсяг знань і вмінь, необхідний для успішного виконання суб'єктом суспільно-значимих задач» (с. 86).

Шпіца (2013) розкриває поняття «компетентність» за допомогою визначень, котрі характеризують цей феномен: «знання, досвід у тій або іншій галузі; базова характеристика особи; деякі внутрішні, потенційні психологічні новоутворення, які потім виявляються в діяльності; інтегративна

характеристика якості підготовки випускника; комплекс умінь, знання в дії; здатність, готовність, спроможність; якість особистості; специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії у конкретній галузі, яка охоплює вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за власні дії» (с. 53).

Підсумовуючи аналіз наукових праць, у яких висвітлюють різноманітні аспекти трактування понять «компетентність» варто зазначити, що це поняття неототожені, оскільки для виконання певного обсягу функцій, що є необхідними для повноцінного виконання посадових обов'язків. Як результат, компетентність – це готовність майбутнього фахівця до розв'язання задач у професійній галузі. Натомість, компетенція – обсяг професійних функцій у межах конкретної посади.

Овчарук (2004) на основі аналізу зарубіжного досвіду, наводить перелік таких ключових компетентностей: «інформаційна; соціально-психологічна; громадянська; комунікативна; методологічна; життєва; професійна; психологічна (рефлексивна). Основні компоненти ключових компетентностей: комплекс знань, умінь, навичок, взаємовідносин, цінностей, ставлень та інших чинників, що становлять особистісні й суспільні аспекти життя та діяльності людини і від яких залежить особистий та суспільний прогрес» (с. 49).

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне подати означення терміну «професійна компетентність», розглянувши категорію «професія».

Як зазначає Душков (2003), під професією слід розуміти «вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом теоретичних знань і практичних навичок, отриманих в результаті спеціальної підготовки і досвіду роботи» (с. 473). Результати аналізу науково-педагогічних джерел, в яких висвітлюється проблема трактування поняття «професійна компетентність» уможливили їх представлення у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Аналіз поняття «професійна компетентність»

	Автор	Трактування	Літературні джерела
	В. Астахова	комплекс професійних знань, вмінь, якостей особистості. До певних характеристик фахівця віднесені наступні професійні компетентності: володіння на достатньо високому рівні професійною діяльністю; здатність до проєктування власного професійного розвитку; вміння професійно спілкуватися; здатність до професійної відповідальності за результати власної праці	Глосарій сучасної освіти, 2007, с. 174
	С. Самойленко	комплексна характеристика людини, що виявляється в конкретній професійній діяльності та включає знання, уміння, навички, здібності, досвід, мотивацію і особистісні властивості	Самойленко, 2004, с. 47
	О. Гура	фахова підготовка і спроможність працівника виконувати завдання й обов'язки діяльності,	Гура, 2005, с. 91

		міра й базовий критерій його відповідності вимогам фахової діяльності	
--	--	---	--

Ю. Татур	<p>проявлені фахівцем практичні намагання і спроможність (готовність) втілити власний потенціал (знання, майстерність, досвід, індивідуальні риси тощо) для вдалого творчого (продуктивного) функціонування у фаховій і соціальній галузях, розуміючи їхні соціальне значення й власну відповідальність за наслідки такої роботи, потреба в її незмінному покращанні</p>	Татур, 2004, с. 26
В. Ковальчук	<p>готовність і спроможність ціленаправлено діяти згідно з правовими нормами, методично організовано й особисто виконувати завдання й вирішувати проблеми, оцінювати результати своєї праці. Інакше кажучи, це пов'язані з предметом праці навички, певні технічні засоби, властиві різноманітним галузям діяльності</p>	Ковальчук, 2007, с. 85
В. Сластьонін	<p>індивідуальні перспективи, завдяки яким фахівець самотужки й ефективно виконує фахові завдання, послуговуючись теоретичними знаннями й практичним досвідом</p>	Сластьонін, 1994

	<p>Проект «Підготовка реформи професійно-технічної освіти в Україні»</p>	<p>певні компетенції людини стосовно її фаху (спроможність виконувати роботу): знання, майстерність і досвід у галузі власного фаху</p>	<p>Підготовка реформи професійно-технічної освіти в Україні, 2006, с. 141</p>
	<p>І. Зязюн</p>	<p>знання дисципліни, методів її викладання, педагогіки й психології, ступінь розвитку фахової самосвідомості, особистісно-типові характеристики й фахово-значущі риси</p>	<p>Зязюн, 1997</p>
	<p>І. Міщенко</p>	<p>знання; професійно значущі особистісні якості</p>	<p>Міщенко, 2004</p>
	<p>В. Ягупов</p>	<p>«складне інтегральне інтелектуальне, професійне і особистісне утворення, яке формується в процесі підготовки у ЗВО, проявляється, розвивається й удосконалюється у фаховій діяльності, а результати її здійснення неабияк залежать від видів теоретичної, практичної й психологічної підготовки до неї, індивідуальних, фахових та індивідуально-психологічних ознак, сприйняття мети, цінностей, суті й специфіки такої діяльності»</p>	<p>Ягупов, 2007, с. 4</p>

	О. Набока	інтегративна властивість, що поєднує дві компоненти: професійну та особистісну	Набока, 2012
	Г. Гушлевська	методологічний принцип взаємодії суб'єктів освітнього процесу, а так само знання педагогом своєї справи, рівень	Гушлевська, 2004, с. 11

Виконаний аналіз науково-педагогічних джерел дозволяє зробити висновок у контексті дослідження поняття «професійна компетентність», що під нею слід розуміти сукупність знань, вмінь та навичок, які визначають результат професійної діяльності з урахуванням психологічних особливостей та професійної позиції.

На великих станціях технічного обслуговування з появою складного діагностичного і ремонтного устаткування існує потреба у послугах фахівців з певною спеціалізацією в автомеханіці:

- механік-діагност, який встановлює природу і причину несправності;
- моторист – спеціалізується на двигунах;
- автоелектрик, що займається автомобільним електроустаткуванням;
- кузовщик, який усуває пошкодження на кузові машини;
- автомаляр – займається фарбуванням;
- вулканізатор – фахівець з ремонту автомобільних камер тощо.

Таким чином, фахівець аграрного профілю – це спеціаліст, який володіє спеціальними знаннями, вміннями і навичками, здібностями та досвідом; готовий (здатний) доцільно їх застосовувати для якісного і продуктивного надання послуг в аграрній галузі; несе відповідальність за результати цієї діяльності; постійно професійно розвивається з метою вирішення професійних завдань.

З огляду на сучасний розвиток цифрового суспільства постають якісно нові вимоги до фахівців аграрного профілю. Для того, щоб фахівець міг конкурувати на ринку праці необхідно оволодівати знаннями, розвивати вміння і навички використання цифрових технологій.

Очевидним є те, що використання цифрового освітнього середовища є предметом наукових досліджень, широко обговорюється у наукових працях, присвячених розвитку концептуального апарату освіти з інформатизації. Ця концепція вже стала невід'ємною частиною наукових пошуків, роботи закладів освіти і окреслює одну із тих реалій сучасності, які відображають сучасні світові тенденції в освіті, пов'язані з розвитком цифрових технологій.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що інформатизація суспільства і діяльності закладів освіти спонукає до створення нових цифрових технологій навчання, які суттєво впливають на формування змісту, організаційні форми, методи навчання й управління, а також спричинює кардинальні зміни в діяльності студентів і педагогів. Як результат, використання цифрових технологій під час підготовки майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю можна реалізувати за різними напрямками, зокрема: використання технологій в позааудиторній роботі, апробація електронних засобів навчання, робота з текстовими програмними засобами навчання, розробка електронного супроводу навчальних занять тощо. Однак потреба у нових навчальних матеріалах та методах в технічній освіті зростає, процес розповсюдження (формування у цільових групах усвідомлення, прийняття та використання) цих нововведень залишається проблемою. Результати огляду науково-педагогічної та спеціальної літератури свідчать, що недостатньо досліджень присвячено розгляду проблеми застосування цифрових технологій у процесі підготовки майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю. Особливо гострою є проблема недостатнього висвітлення механізмів та специфіки впровадження цифрових технологій у підготовку майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю.

1.2. Сутність професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у контексті сучасних вимог ринку праці

Фахівці аграрного профілю повинні вміти працювати на сучасному технологічному та діагностичному обладнанні, використовувати пристосування та інструменти для виконання високоякісного обслуговування та ремонту техніки. Через те для закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти постає питання створення умов для підвищення якості освітнього процесу. Випускники закладів вищої освіти, в умовах жорсткої конкуренції на ринку інтелектуальної праці можуть ставати успішними у професійній кар'єрі, за умови володіння професійною компетентністю галузевого профілю.

Динаміка науково-технічного прогресу зумовлює зміни форм організації праці у всіх галузевих напрямках, зокрема й автомобільного транспорту. Виробництво та розвиток автотранспортних засобів, вимагає постійної зміни змісту, характеру і спрямованості професійної діяльності. Це диктує необхідність якісної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю, зміни номенклатури професій, неперервного підвищення кваліфікації і професійного розвитку працівників. Результат такої діяльності призведе до розвитку економіки на рівні сучасних вимог та держави в цілому. Основними факторами, що впливають на специфіку вимог роботодавців, є рівень розвитку науково-технічного прогресу в галузі, а також структура економіки галузі.

Варто зауважити, що ринок праці – це сфера формування попиту і пропозиції робочої сили (трудових послуг). Питанням аграрного ринку праці завжди приділялось багато уваги, зокрема як зарубіжними, так і вітчизняними вченими. Проблеми та перспективи розвитку ринку праці в Україні вивчали Вороніна (2015), Волкова (2007), Скибінський (2015), Онікієнко (2007),

Відповідно до результатів, отриманих у ході аналізу досліджень вищезгаданих науковців, спостерігаються такі особливості сучасного ринку праці: збільшення попиту на працю інформаційного типу і в сфері

обслуговування; зростання потреби у працівниках, так званих, актуальних ринкових професій; підвищення попиту на висококваліфікованих працівників традиційних професій, які здатні виробляти конкурентоспроможну продукцію; зниження потреби у некваліфікованих робітниках.

Особлива увага дослідників приділяється таким важливим характеристикам ринку праці, як дані щодо зайнятого і безробітного населення. Так, Вороніна (2015) вважає, що «динаміка змін на ринку праці свідчить про узгодження попиту і пропозиції робочої сили, що, у визначальній мірі, здійснюється за рахунок дії стихійних внутрішніх регуляторів». Основні критерії функціонування аграрних об'єднань (альянсів), подає Кищун (2003), а саме «вимоги до виробництва та присутність на ринках Європи, Північної Америки, Південно-Східної Азії».

Ладуба (2011) характеризує сучасні стратегії і моделі інтернаціоналізації аграрного бізнесу у чотиризначному вимірі, виокремлюючи такі з них:

– висока інтенсивність глобального конкурентного середовища: зниження витрат та підвищення якості й інноваційності продукції за умов дотримання зростаючих стандартів захисту навколишнього природного середовища;

– підвищення складності стратегій інтернаціоналізації аграрних підприємств;

– стандартизація певних агрегатів різних марок, а також поглиблення міжнародної спеціалізації;

– використання різних форм кооперації (стратегічні альянси), залишаючись водночас запеклими конкурентами на ринках кінцевої продукції.

Основні аспекти залучення ринку праці в освітній процес пропонує Ткачук (2017), а саме, «заклади професійної освіти певного профілю

можуть використовувати результати своєї навчальної діяльності на місцевих ринках. По-перше, така практика – це додаткове джерело залучення коштів, по-друге, – ефективний механізм для пристосування до сучасних бізнес-коливань».

Одним із найперспективніших шляхів удосконалення підготовки майбутніх педагогів професійного навчання є впровадження активних форм і методів навчання, що зараз набуває інтенсивного використання у закладах освіти. Здатність знайти потрібну інформацію для правильної оцінки ситуації, вміння її аналізувати, приймати рішення і швидко довести ці рішення до виконавців можливе за допомогою використання цифрових технологій.

У результаті інформатизації освіти змінюються відносини студент-викладач, студент-студент, студент-навколишнє середовище, студент-джерела інформації. У такий спосіб забезпечується не тільки освоєння студентом певної суми знань, а й формування умінь і навичок отримувати й опрацьовувати нові дані, розвиток навичок мислення високого рівня: аналізувати, синтезувати, оцінювати.

Так, наприклад, заклади освіти, що готують робітників харчової галузі, мають змогу продавати свої послуги місцевій громаді, а саме: продавати їжу, надавати ресторанні послуги, обслуговувати заходи тощо. Якщо для контролю над повним циклом виробництва закладу освіти не вистачає виробничих потужностей та матеріально-технічної бази, цілком можливо обмежитись виробництвом проміжної продукції або послуг. Наприклад, установа профтехосвіти може виробляти колеса для велосипедів, а не самі велосипеди. Така ситуація вимагатиме від керівництва закладів освіти налагоджувати співпрацю з підприємствами, які купуватимуть їхню продукцію, або намагатися продавати продукцію на географічно ширшому ринку.

З огляду на розвиток аграрної індустрії в Україні, можна зробити висновок, що основна орієнтація щодо кадрового забезпечення спрямовується на обслуговуючий персонал транспортних засобів. Тоді перед закладами освіти постає питання підготовки майбутніх фахівців, що відповідали б сучасним вимогам та умовам ринку праці.

У супереч «Стратегії інноваційного розвитку України в умовах глобалізаційних викликів упродовж 2010-2023 рр.» в Україні не застосовано

комплексного підходу до прогнозування потреб виробничої й невиробничої сфер у кваліфікованих працівниках, враховуючи структуру державної економіки, а новітній ринок праці України характерний істотною фахово-кваліфікаційною розбалансованістю. У цьому контексті Єрохін (2011) пропонує співпрацю між ринком праці та освітньою галуззю як ідею фахового мотивування студентів стосовно конкурентності на ринку праці. Соціальним аспектом формування мотивації успіху у професійній діяльності, на погляд автора, є: «спеціалізація студентів на другому курсі навчання в закладі освіти» (с. 26). Важливою перевагою в освітньому процесі вважаємо введення практично спрямованих спеціалізованих курсів з перспективою обрання здобувачами освіти предмету за особистим бажанням та відповідно до інтересів; «підсилення практичної спрямованості підготовки студентів за допомогою впровадження занять, де досліджуватимуться й вирішуватимуться актуальні робочі ситуації; використання тренінгів фахової майстерності; для старшокурсників введення до навчального плану моделі ділових діалогів та ігор із бізнес-партнерами; впровадження вибіркового профільних курсів за вимогами практики, бізнесу й за запитами працедавців; вдосконалення системи проходження виробничої практики, впровадження невідривної від процесу навчання практики у фахово спрямованих осередках роботи майбутніх фахівців; уніфікація вимог ринку праці з критеріями належної підготовки фахівців; впровадження організації науково-практичних семінарів з важливих питань фахової діяльності й розвитку якоїсь сфери господарства за участі адміністрації, викладачів закладів освіти, вчених, студентів, фахівців, бізнесменів, роботодавців і підприємців».

В Європейських країнах проводиться дещо подібна робота щодо приведення системи освіти у відповідність із потребами регіональних ринків праці. Між закладами освіти та підприємствами Європи сформований комплекс ефективних практик співпраці у таких сферах, як освіта, наука, матеріально-технічне забезпечення, культура. Прикладами такої співпраці ринку праці та закладів освіти можуть бути:

– участь у формуванні освітніх програм;

- організація навчальних практик і стажувань на підприємствах;
- підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної освіти на підприємствах;
- участь фахівців – представників підприємств в освітньому процесі (проведення лекцій, практичних занять, лабораторних занять, майстер-класів тощо);
- створення спільних навчально-виробничих та дослідницьких підрозділів на підприємствах;
- створення у закладах освіти підрозділів для підвищення кваліфікації працівників підприємств;
- модернізація виробничого та навчального обладнання за передовими технологіями;
- спільні наукові дослідження за профілем виробничої діяльності підприємств;
- створення спільних наукоємних компаній;
- фінансова участь підприємств у підготовці спеціалістів для своїх потреб;
- укладання тристоронніх договорів (студент – заклад освіти – підприємство) із наступним працевлаштуванням випускників;
- впровадження дуальної форми навчання;
- впровадження освіти впродовж життя;
- участь в організації культурних заходів тощо.

Ефективність взаємодії закладів професійної освіти і підприємств значно зростає, коли підприємства переходять з позиції сторонніх спостерігачів і виключно споживачів освітніх послуг на позицію зацікавлених учасників освітніх та інноваційних процесів. У цьому випадку підприємства сприяють оволодінню студентами комплексом професійних компетентностей, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. Максимальне узгодження взаємних інтересів закладів професійної освіти і підприємств сприяє удосконаленню підготовки фахівців та забезпеченню кадрових потреб ринку

праці. Тому впровадження цих практик у країнах Євросоюзу дало можливість європейським закладам професійної освіти підвищити її якість відповідно до вимог сучасної інноваційної економіки.

В Україні на сьогодні партнерство між закладами освіти та представниками бізнесу перебуває на досить низькому рівні. Процес співпраці з підприємствами неефективний внаслідок таких чинників:

–нерозуміння закладами освіти та підприємствами аспектів побудови ефективних видів співпраці;

–несформованість у більшості роботодавців розуміння необхідності й економічної ефективності інвестицій у розвиток людського потенціалу;

–необхідність впровадження нових форм співпраці між закладами освіти та підприємствами, які відповідають новим економічним умовам та інноваційному характеру сучасної економіки.

Для аналізу вимог аграрного ринку щодо ключових компетентностей випускника закладу освіти (перспективного працівника), ми провели соціологічне опитування, до якого залучили працівників аграрних підприємств (див. Додаток А).

Таблиця 1.2

Вимоги ринку праці до випускників закладів освіти

Особистісні якості	Професійні якості
– професійна етика;	– здатність раціонально організувати і
– ввічливість;	– швидко адаптуватися до змін техніки,
– дисциплінованість;	технології та організації праці;
– відповідальність;	– володіння інформаційними
– кмітливість;	технологіями;
– організаторські здібності;	– комунікативність, вміння домовлятися з
– творчо підходити до справи.	– команді.

За результатами опитування ми виокремили та проранжували відповіді роботодавців, визначивши пріоритетність компетентностей від найменш значущих до найбільш значущих (див. Рис. 1.1).

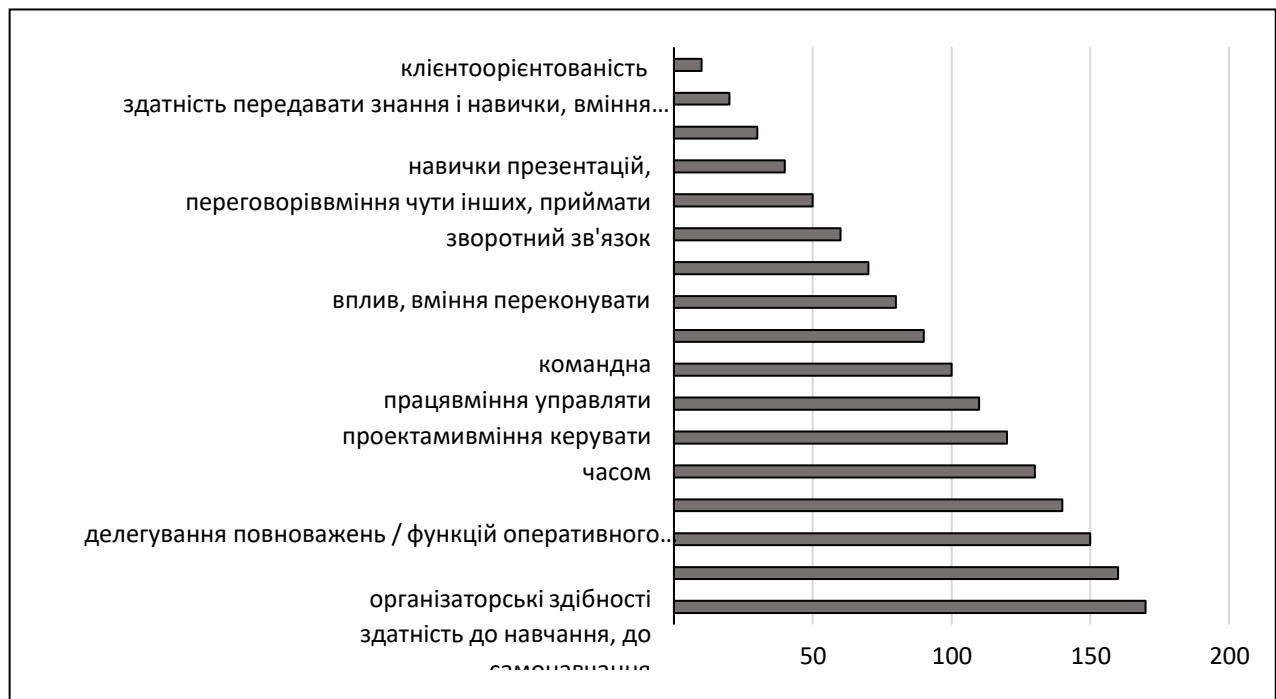

Рис. 1.1. Пріоритетність компетентностей відповідно до потреб роботодавців

Очевидним є те, що найвагоміші ключові компетентності базуються на системному мисленні, баченні перспективи розвитку процесу, прийнятті рішень в межах орієнтації на результат.

Можна констатувати той факт, що професійна освіта в Україні проходить важкий період, а перспективи змін цієї ситуації все ще важкі і здаються дуже віддаленими, на що впливають політичні, організаційно-правові, фінансові пріоритети суспільства тощо.

Таким чином, виділяємо основні цілі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства»:

- цільова мотивація особистості щодо використання інформаційних технологій у процесі розвитку майбутніх педагогів професійного навчання;
- реалізація компетентнісного підходу у процесі формування готовності

майбутніх педагогів професійного навчання до професійної діяльності;

– підготовка викладачів до формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання засобами цифрових технологій;

– активізація особистісно-орієнтованого підходу до підготовки майбутніх педагогів професійного навчання з урахуванням інноваційних процесів фермерських господарств;

– міждисциплінарний характер навчання, що базується на реалізації інтеграційних процесів;

– активне використання цифрових технологій у процесі навчальної і виробничої практики студентів на провідних підприємствах (дилерських центрах, авторемонтних майстернях, автотранспортних підприємствах);

– реалізація активної участі роботодавці в освітньому процесі та оцінюванні якості освіти.

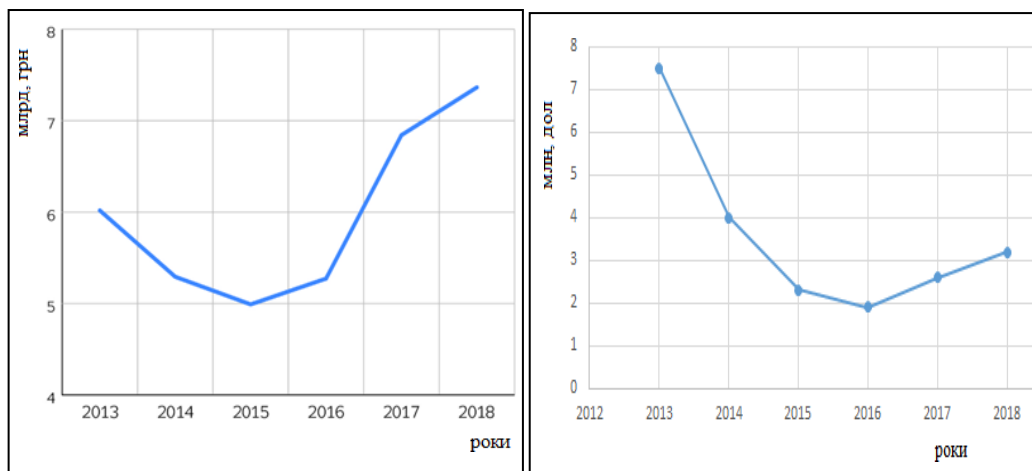
1.3. Стан практики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання з урахуванням розвитку фермерських господарств в Україні

Вплив інтеграції та глобалізації характеризує сучасний освітній простір. Як стверджують Муқан, Яремко, Козловський, Ортинський та Ісаєва (Муқан, Yaremko, Kozlovskiy, Ortynskiy, & Isayeva, 2019), «сучасне суспільство знань характеризується глобалізаційними процесами, підвищенням рівня конкуренції в галузі освіти та науки, заснуванням транснаціональних освітніх інституцій та відкриттям філіалів університетів за межами країни».

Перед закладами професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти постає проблема забезпечення цілісності оволодіння студентами сучасним змістом освіти, якісним засвоєнням систематизованих знань, умінь і навичок.

Освіта в Україні потребує інтенсивних зусиль у реформуванні та вдосконаленні якості навчання, професійних кваліфікацій та компетентностей. Можна виокремити основні проблеми модернізації професійного навчання.

Перша проблема – політичного характеру: українська освіта сформувалася на основі досвіду радянської освіти, яка зосереджувалась на підготовку робочої сили, а не підготовку підприємців. Не менш важливою є фінансова проблема: сучасній освіті притаманний нестабільний стан фінансування; вкрай низький рівень фінансування вітчизняної науки, що призводить до руйнації наукових шкіл, скорочення науковців, підготовки молодих спеціалістів і науковців; соціальний статус освітян і науковців, рівень оплати їхньої праці. Про це свідчать дані щодо розподілу бюджетних коштів (частина видатків) на розвиток освіти і науки в Україні із загального фонду (див. Рис. 1.2).

а)

б)

Рис. 1.2. Видатки, пов'язані з наукою (загальний фонд): а) у гривнях; б) у доларах США

Нестабільне фінансове забезпечення державного замовлення у доларовому еквіваленті зменшилося майже в тричі.

Складними є й організаційно-правові проблеми: широке застосування у закладах вищої освіти ключових принципів кредитно-модульної системи. Значна кількість експертів визнає, що знаннєвий рівень українських студентів став істотно нижчим, однак навчатися стало складніше, позаяк більшість закладів вищої освіти країни по-своєму сприйняли, а відтак, і використали у власних інтересах положення Болонського процесу.

Низку негативних наслідків приносить зосередження на загальній освіті, нехтуючи професійно-технічною. Для прикладу, у закладі освіти, що здійснює

підготовку фахівців аграрної галузі, цикл загальноосвітньої, гуманітарно-соціальної та математично-природничої підготовки складає 3 926 год. Водночас, цикл професійної та практичної підготовки – 4 266 год (див. Рис. 1.3).

Як видно з діаграми загальноосвітня підготовка складає майже 48% освітньої програми. Окрім того, така пропозиція освітньої програми не узгоджується із попитом ринку праці, оскільки методи навчання не відповідають технологічним процесам на підприємствах.

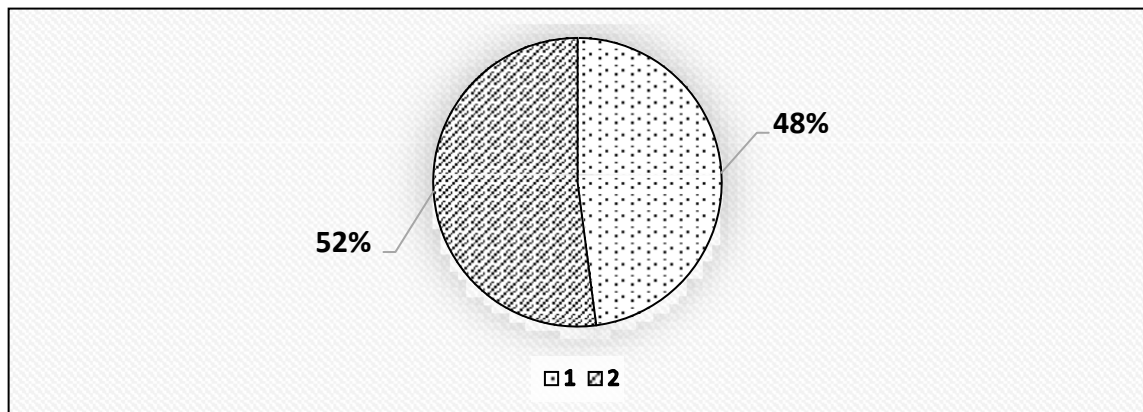

Рис. 1.3. Розподіл навантаження за циклами підготовки

Ще одним із основних недоліків сучасної системи професійної освіти є відсутність спрямованості українських закладів освіти на формування компетентностей: знань, вмінь та навичок, необхідних для виконання певних завдань.

До основних завдань професійної (професійно-технічної) освіти віднесено такі: надати змогу безкоштовної первинної фахової підготовки у державних і комунальних фахово-технічних закладах освіти; розвинути мережу різнотипових фахово-технічних закладів освіти, фахових напрямів і форм власності, враховуючи демографічні прогнози, регіональні особливості й запити ринку праці; поєднати фахово-технічну й повну загальну середню освіту; забезпечити варіативність і гнучкість освітньо-фахових програм, враховуючи зміни на ринку праці та попит на нові професії; забезпечувати умови для надання фахово-технічним закладам освіти навчальних та інших

послуг населенню, передусім здобуття або вдосконалення робітничої кваліфікації, перепідготовлюючи незайняте населення; розвивати співпрацю з підприємствами, установами, організаціями – замовниками підготовки кадрів, державною службою зайнятості; працедавцям брати участь у забезпеченні діяльності й розвитку фахово-технічної освіти; оновленні матеріально-технічного забезпечення та впровадженні цифрових технологій (Курлянд, 2012, с. 36).

Для формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю мають важливе значення концепції компетентностей, сформульованих Шортом (Short, 1985):

- перша концепція компетентності трактує її як поведінку або дію;
- друга концепція компетентності – компетентність оволодіння знаннями і вміннями. Сприйняття компетентності таким способом означає вибирати і знати, що саме робити і що вибрати;
- третя концепція розглядає компетентність як щабель або рівень здібностей, який вважається достатнім;
- у структурі четвертої концепції компетентність визначають, як якість людини: завданням цього виду компетентностей є визначення характерних рис компетентності людини в цілому.

Таким чином, викладемо зміст основних положень формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників аграрного профілю засобами цифрових технологій, зокрема:

Процес формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання повинен бути професійно орієнтованим, для прикладу, на основі дуальної форми здобуття освіти відповідно до освітніх рівнів. Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» вимагає підпорядкування цілей навчання професійної освіти і відповідно розробки системи навчання, орієнтованої на практичні потреби майбутніх фахівців. Крім того, професійно орієнтована освіта спрямовується на адаптацію

здобувача освіти до першого робочого місця, що відповідає кваліфікації, яку він здобуває. Основою такого навчання повинна стати міжпредметна взаємодія викладачів та тісний взаємозв'язок загально-професійних та дисциплін професійного спрямування.

1. Міжнародна співпраця аграрного освітнього простору з метою підготовки фахівців із «міжнародними компетенціями». Тобто взаємодія між закладами професійної (професійно-технічної) освіти та закладами вищої освіти у контексті інтеграції міжнародного навчального, наукового та практичного досвіду, що базується на глобалізаційних аспектах освіти загалом. Результати дослідження Скотт (Scott, 1998) вказують на те, що глобалізація безпосередньо стосується університетів, адже висувається особливо актуальне завдання – «поширення національних культур, що сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних цифрових технологій та появі глобальних дослідницьких технологій), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить значна частина фінансування університетської освіти» (с. 110).

2. Використання сучасних студентоцентрованих підходів у навчанні, а також самонавчання й неперервне генерування знань упродовж життя. Реалізація заданих концепцій в основі ланцюжка «внутрішній потенціал – заклад освіти – студент – викладач – мотивація – інформаційні технології – досвід у професійній діяльності – самоаналіз». Враховуючи потреби та стимулюючи мотивацію студентів, викладач зобов'язаний використовувати різноманітні педагогічні методи, які полягають у студентоцентрованому навчанні.

У процесі ринкових перетворень в економіці України аграрний сектор поповнився значною кількістю агроформувань різних типів господарювання. Серед них вагоме місце сьогодні посідають аграрні господарства сімейного типу, найпростішою формою яких є особисті селянські господарства (ОСГ).

У сучасних умовах ОСГ є структурним елементом агропромислового комплексу України і відіграють важливу роль у виробництві

сільськогосподарської продукції. Вони залишаються стабілізуючою ланкою господарювання, яка компенсує зниження обсягів виробництва продукції сільського господарства на окремих аграрних підприємствах, забезпечує продовольчі потреби населення і формує грошові доходи селян. Нині ОСГ виробляють 46 % валової продукції сільського господарства (за результатами 2013 р.), обробляють близько 15 % усіх сільськогосподарських угідь, у них зайнято близько 40 % сільського населення. За даними статистичної звітності «Сільське господарство України», у 2013 р. особисті селянські господарства виробили понад 90 % вирощеної у країні картоплі, 86 % овочів, майже 80 % молока, більше 75 % яловичини і близько 60 % свинини.

Відносини, пов'язані з веденням таких господарств, регулюються Конституцією України, Земельним кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про особисте селянське господарство» та іншими нормативно-правовими актами [17, 19].

Профільний закон визначає особисте селянське господарство як господарську діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків і надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

Проте ця форма сімейних аграрних господарств не є перспективною в майбутньому, оскільки носить переважно натуральний характер виробництва. До основних її недоліків можна віднести також переважання важкої ручної праці й невеликі земельні наділи цих господарств.

Крім того, особисті селянські господарства не є повноправними учасниками аграрного ринку. Вони є фізичними особами. Це зумовлює проблеми з податком на додану вартість, з податком на доходи фізичних осіб, не будучи повноправними учасниками аграрного ринку, не маючи статусу

виробника сільськогосподарської продукції, вони мають складніше й більше податкове навантаження та залишаються без соціального захисту. Також особисті селянські господарства мають проблеми з виходом на ринок, оскільки немає можливості укласти з ними повноцінні договори.

У Європі на сьогодні важко знайти виробників сільськогосподарської продукції, які не мають юридичного статусу, не є юридичними особами і дії яких чітко не регламентовані на законодавчому рівні.

Світовий досвід показує, що основу аграрного сектору країн з розвинутою ринковою економікою становлять сімейні ферми. Фермерське господарство – це ринково орієнтована підприємницька структура, яка має досить великі земельні наділи для виготовлення товарної сільськогосподарської продукції, може займатися її переробленням і реалізацією. Результати дослідження, проведеного в 93 країнах світу, говорять про те, що з понад 570 млн. ферм більше 500 млн. належать саме сім'ям. На сімейні ферми припадає не менше 56 % виробленої сільгосппродукції. Такі господарства обробляють значну частку сільгоспземель у світі: 83 % – у Північній і Центральній Америці, 68 % – у Європі, 85 % – в Азії, 62 % – в Африці. І тільки у Південній Америці ця частка становить 18 %.

За інформацією Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), у Бразилії сімейні фермерські господарства обробляють менше ніж 25 % усіх сільськогосподарських земель, але до того ж виробляють близько 40 % основних сільгоспкультур. У США сімейні фермерські господарства обробляють 78 % сільгоспугідь країни, виробляючи 84 % усієї сільгосппродукції на суму 230 млрд. дол. Крім того, саме у фермерських господарствах зосереджено найбільшу кількість робочих місць в аграрному секторі. «Триває пошук стійких систем ведення сільського господарства, які можуть задовольнити світові потреби в продовольстві у майбутньому. І ніщо не стоїть так близько до парадигми сталого виробництва продовольства, як сімейні фермерські господарства», – підкреслив генеральний директор FAO Ж. Граціану да Сілва на конференції FAO ООН по Європі та Центральній Азії, яка

відбувалася в Бухаресті (Румунія) 1–4 квітня 2014 р. З урахуванням цього, керівництво ООН і FAO звернулося до урядів усіх країн з проханням підвищити підтримку таким господарствам.

З метою підкреслення важливої ролі малого бізнесу на селі, зокрема сімейних фермерських господарств у розв'язанні продовольчої проблеми й забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, ООН проголосила 2014 р. роком сімейних фермерських господарств.

Для України це питання теж дуже важливе, адже стосується величезної категорії виробників сільськогосподарської продукції. Ідеться про 4 млн. господарств (за іншими оцінками – 4,5 млн.), які позиціонуються як особисті селянські. Це, як кажуть закордонні експерти, справжній «український феномен».

Нині в Україні процес створення сімейних ферм поступово набирає обертів, у багатьох випадках завдяки експертній і технічній допомозі представництв держав-лідерів у цій галузі: Франції, Канади, США [73, 74].

Якщо ми прагнемо розвивати й модернізувати сільськогосподарське виробництво, запроваджувати стандарти ЄС, то всі виробники сільськогосподарської продукції повинні мати єдине законодавче поле для організації своєї діяльності і працювати в рівних податкових умовах, вважають вітчизняні експерти та фахівці в сільському господарстві.

Отже, особисті селянські господарства мають поступово змінювати статус фізичних осіб і реєструватися як юридичні особи. Де-факто більшість із них і сьогодні вже є сімейними фермерськими господарствами. Працюють на двох, а інколи й більше гектарах землі (коли відбувається приєднання паїв), мають із десятків корів, пораються всією родиною. Але де-юре вони залишаються особистими селянськими господарствами, отже, користуються іншою системою оподаткування, мають організаційні та фінансові проблеми при збуті продукції переробним та іншим підприємствам, які є юридичними особами.

Трансформація ОСГ має бути добровільною і здійснюватися через стимулюючий вплив засобів державної підтримки як прямої, так і непрямой. Такими механізмами можуть бути, зокрема, унормування засад функціонування сімейних фермерських господарств; розробка пільгової системи страхування, що вирішить не тільки проблему належного пенсійного забезпечення, а й забезпечить соціальний захист у випадку тимчасової непрацездатності; формування готовності і здатності селян до самостійного господарювання шляхом підготовки кваліфікованих кадрів для сільського господарства, здатних здійснювати виробництво на сімейних засадах.

Держава не може залишатися осторонь цієї багатомільйонної категорії виробників і має забезпечити підняття їхнього правового, податкового, соціального статусу на рівень, не нижчий за інші категорії сільськогосподарських товаровиробників.

Мінагрополітики України розпочало роботу над вдосконаленням законодавства щодо створення умов перетворення особистих господарств у фермерські з набуттям статусу юридичної особи – виробника сільськогосподарської продукції. Цей закон повинен забезпечити одноосібникам повноцінну участь в аграрному ринку і стимулюватиме створення на основі малих господарств життєздатної системи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. На думку голови департаменту, новий закон сприятиме посиленню соціального та економічного захисту членів сімейних фермерських господарств і підвищенню їхніх доходів. Одночасно також полегшить селянським господарствам доступ до чинних програм бюджетної підтримки аграрного сектору.

Сьогодні назріла нагальна потреба в розробці інструментів щодо заохочення трансформації сімейних господарств у господарства товарного спрямування, як це практикується у країнах Центральної і Східної Європи.

Перший варіант – сімейне фермерське господарство, за бажання, може реєструватися на загальних підставах, як і будь-яке фермерське господарство. Це – у формі приватного підприємства із створенням юридичної особи. Також

передбачається, що сімейне фермерське господарство може реєструватися за заявочним принципом. Подали документи і працюйте собі на здоров'я. Звісно, якщо до документів немає жодних претензій з боку реєстраторів.

Готуються пропозиції змін і доповнень до Закону України «Про фермерське господарство», щодо спрощення механізмів діяльності малих і середніх сільськогосподарських підприємств, особистих селянських і фермерських господарств, скороченню кількості контролюючих органів і показників, за якими звітують виробники.

Передбачено ряд конкретних напрямів підтримки дрібних аграріїв: забезпечення рівного доступу особистих селянських господарств і фізичних осіб-сільгоспвиробників до держпідтримки нарівні з великими сільгосппідприємствами та агрохолдингами, відшкодування таким аграріям до 50 % вартості реконструкції та будівництва тваринницьких комплексів і ферм, закупівлі техніки та обладнання для сільгоспвиробництва, надання їм допомоги за рахунок державних централізованих капіталовкладень і місцевих бюджетів на будівництво під'їзних доріг, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водосистем, будівництво житла та господарських споруд тощо.

Щоб полегшити вихід фермерських господарств на ринок сільськогосподарської продукції, необхідне істотне скорочення дозвільної процедури, яка наразі передбачає отримання понад 50 ліцензій та інших документів. Про це у своїй доповіді «Стратегія розвитку аграрного сектору економіки: перспективи підтримки малого та середнього підприємництва» підкреслив директор Департаменту економічного розвитку та аграрного ринку В. Саблук.

За словами начальника відділу розвитку сільськогосподарської кооперації та підприємництва департаменту науково-освітнього забезпечення АПВ міністерства С. Павленка, роль держави у трансформації особистих селянських господарств має полягати в розробці та запровадженні стимулюючих механізмів.

Обговорюються пропозиції щодо надання можливості працювати сімейним фермерським господарствам у формі приватних підприємств, у формі вже існуючих фермерських господарств (при цьому виписавши законодавчо їхні особливості) та у формі договору про спільну діяльність з головою господарства, який буде приватним підприємцем. Передбачаються преференції для цих форм господарювання – надання сімейним фермерським господарствам особливого режиму оподаткування, визнання їх сільськогосподарськими товаровиробниками, надання їм державної підтримки на основі окремої державної програми тощо.

Для вдосконалення правового регулювання діяльності фермерських господарств в Українській державі необхідним є аналіз розвитку фермерства в інших країнах і врахування позитивного досвіду законодавчого забезпечення фермерських відносин.

У країнах Європейського Союзу сімейна форма ведення сільського господарства має особливе значення. Саме в таких господарствах працюють професійні виробники сільськогосподарської продукції. Так, у Законі Франції «Про орієнтацію сільського господарства» від 04.07.1980 р. сформульовані основні напрями аграрної політики держави; особливо наголошується на стимулюванні розвитку сімейних господарств, які вважаються основою сільськогосподарського виробництва в країні.

Аграрний сектор економіки США історично асоціюється зі становленням і функціонуванням у ньому фермерського укладу. Успіхам сільського господарства США значною мірою сприяє те, що фермера вважають опорою суспільства. Аграрне законодавство дає фермерові-власнику широкий діапазон державного захисту його прав і одночасно повну свободу дій.

Доцільно скористатися досвідом зарубіжних країн щодо застосування економічних важелів державної підтримки аграрного виробництва. Практика довела, що найбільш дієвими напрямками державної підтримки сільгоспвиробників у провідних країнах світу є вдосконалення механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, надання державних

субсидій фермерам, використання пільгового кредитування й пільгового оподаткування сільгоспвиробників, розробка й виконання національних і галузевих програм розвитку сільського господарства, виважена зовнішньоторговельна політика.

Наприклад, у США застосовують специфічні методи ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Тут використовуються так звані «ціни підтримки», які поділяються на два види: цільові ціни й закладні ціни. Цільові ціни розглядають як ціни гарантовані. Вони мають відшкодовувати фермерам на середньому рівні витрати самофінансування й давати можливість отримати середній прибуток і розрахункову ренту. Якщо ринкові ціни не забезпечать сільгоспвиробникам цих параметрів функціонування виробництва, то вони матимуть відповідну компенсацію від держави. Закладні ціни використовуються в разі здачі фермерами своєї продукції в заставу товарно-кредитній корпорації. Якщо ринкові ціни будуть вищі за закладні, фермери можуть викупити свою продукцію за закладними цінами й компенсувати при цьому витрати на зберігання продукції. Таким чином держава гарантує сільгоспвиробникам збут продукції і певний рівень доходу від її виробництва.

Усталеною формою фінансової підтримки виробників сільськогосподарської продукції в розвинутих країнах світу є державне субсидування. Так, у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (34 країни світу) державні субсидії становлять 34 % від загального доходу фермерів. Рівень державних субсидій у відсотках до вартості виробленої сільськогосподарської продукції в останні роки становив: у Швейцарії – 73 %, Норвегії – 70 %, Японії – 63 %, країнах ЄС – 45 % (для порівняння: в Україні цей показник становить 4,3 %).

Слід зазначити, що державні субсидії сільгоспвиробникам у цих країнах, як правило, надаються не з метою нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, а заради підтримки доходів фермерів на відповідному рівні, розвитку інфраструктури, дотримання екологічних вимог, збереження родючості ґрунтів тощо. У країнах ЄС до 25 % субсидій можуть

бути спрямовані на впровадження новітніх технологій, гарантування безпечності продуктів харчування, соціальний розвиток сільських територій. У США державні кошти теж активно використовуються на наукові дослідження у сфері аграрного виробництва.

У провідних країнах світу держава активно підтримує кредитні установи, які надають кредити сільгоспвиробникам, і співпрацює з ними. Форми кредитування дуже різноманітні й надання кредитів здійснюється диференційованими фінансовими установами.

Наприклад, у Німеччині функціонують Сільськогосподарський рентний банк, Німецький посилоквий та іпотечний банк, Союз німецьких народних банків, створений сільськогосподарськими підприємцями, розгалужена мережа ощадних кас, приватні іпотечні банки. Діяльність цих кредитних установ контролює держава. Так, статут Сільськогосподарського рентного банку ухвалюється урядом. Цей банк пропонує пільгові кредити фермерам, що беруть участь у виконанні спеціальних програм: «Молоді фермери», «Сільське господарство», «Оновлення села» тощо.

У Франції провідним банком, що надає кредити сільськогосподарським виробникам, є «Креді Агріколь». Пільгові кредити банк надає, використовуючи принцип боніфікації – відшкодування державою різниці між договірною процентною ставкою і пільговою процентною ставкою для фермерів.

У більшості країн Заходу переважає прогресивна система оподаткування, за якої основна маса фермерів належить до пільгової категорії платників. Тому частка податків, які сплачують фермери, у загальному обсязі їхніх витрат незначна (у межах від 2,5 до 6 %).

Таким чином, розвинуті держави використовують різні заходи державної підтримки галузі. Тому необхідно врахувати досвід цих держав і визначити оптимальні програми для ефективного розвитку фермерства в Україні.

Обговорюються питання ролі сімейних фермерських господарств у подоланні голоду і злиднів у світі. У рамках обміну досвідом на конкретних

прикладом було представлено українську державну політику в галузі підтримки розвитку сімейних фермерських господарств.

Досягнуто попередніх домовленостей про залучення можливостей ЄС, зокрема Німеччини, до вирішення питань підтримки сімейних фермерських господарств, імплементації національного законодавства в рамках підписаної і ратифікованої Угоди між Україною та ЄС, здійснення твінінгових програм для малого й середнього підприємництва України.

Безумовно, досвід розвитку правового регулювання фермерства в зарубіжних країнах заслуговує на увагу в процесі перспективного розвитку фермерських відносин в Україні. Україна нині перебуває у складній політичній і соціально-економічній ситуації. Продовольча безпека країни викликає серйозні побоювання з боку експертів і аналітиків. Проблеми з паливно-енергетичною системою і нестабільність внутрішніх ринків неминуче ведуть до продовольчих проблем усередині країни. Проте Україна, як аграрна країна, має істотні ресурси для виробництва і продажу на європейських і азіатських ринках продуктів харчування, що забезпечує позитивні прогнози на майбутнє.

За умови відродження фермерських господарств українці можуть не тільки підвищити свою продовольчу безпеку, а й стати найбільшими постачальниками своєї продукції на зарубіжні ринки, оскільки ця продукція має високий експортний потенціал.

Уряд повинен створювати сприятливі умови для їхньої діяльності, а сам фермер зобов'язаний дотримуватися принципу отримання прибутку при збереженні й нарощуванні родючості ґрунтів, високої продуктивності земельних ресурсів, охорони земель від антропогенних і природних явищ.

Законодавчі зміни посилять соціальний та економічний захист членів сімейних фермерських господарств, підвищать готовність і здатність селян (особливо молодого й середнього поколінь) до самостійного господарювання на сімейних засадах, створять на основі сімейних фермерських господарств більш життєздатні системи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та сприятимуть підвищенню доходів сільських жителів-виробників за рахунок

формування сприятливої ціни на власно вироблену продукцію. Крім того, це сприятиме доступності селянських господарств до чинних програм бюджетної підтримки аграрного сектору і спонукатиме до запровадження спеціально призначених для них нових програм.

Оцінюючи розвиток сучасних селянських (фермерських) господарств можна зробити висновок, що в майбутньому вони зможуть стати вагомим чинником сільськогосподарського виробництва в Україні.

РОЗДІЛ 2 ОБГРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ТА ЕКСПЕРЕМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА»

2.1. Організаційно-педагогічні аспекти створення та функціонування фермерських господарств на Україні під час ОК «Основи фермерського господарства»

Реформування системи освіти в сучасних умовах висуває ряд суттєвих вимог до підготовки майбутніх інженерів-педагогів для системи професійно-технічної освіти з урахуванням тих завдань, які диктують сучасні економічні реалії, зокрема створення і функціонування фермерських господарств в Україні. Для цих агроформувань потрібні уже зовсім не ті робітничі та управлінські кадри, які готували в умовах радянської системи освіти. Це висуває особливі вимоги як до всіх суб'єктів економічної діяльності, так і учасників навчально-виховного процесу. Нагальною стала вимога виробляти більше екологічно чистої сільськогосподарської продукції з найменшими витратами і високої якості. В умовах сьогодення потрібен не просто працівник, який буде виконувати свої обов'язки за заздалегідь підготовленими інструкціями, а професіонал, який у будь-яку працю буде вносити елементи творчості, які будуть сприяти підвищенню продуктивності праці. У той же час, як вказує багато дослідників, підготовка молодого покоління до праці в аграрній сфері у даний час суттєво відстає від вимог сучасного етапу розвитку суспільства і не відповідає вимогам сьогоденного дня.

Ми прийшли до висновку, що система підготовки робітничих кадрів для сільської місцевості у радянські часи була вузькопрофільною, а працю умовно поділяли на виконавчу і управлінську. Вважали, наприклад, що є тракторист, який управляє трактором, і повинен бути керівник, який управляє трактористом. Життя показало, що саме у фермерських господарствах в одній

особі поєднуються технологічні й управлінські функції.

Сьогодні також стало очевидним, що практика поглибленого розподілу праці в сільському господарстві і відповідна їй система підготовки вузькоспеціалізованих працівників (наприклад, тракторист, водій, чого можна навчити за декілька днів) себе не виправдала. Можна припустити, що це був один з факторів відчуження сільських працівників від землі та втрата ними самостійності.

Досвід західних країн свідчить і переконує, що на землі повинен працювати, творити і створювати сільськогосподарську продукцію працівник з універсальною підготовкою, який буде вміти приймати рішення з широкого кола питань, об'єднуючи виконавчі та управлінські функції.

Виходячи з вищесказаного, пріоритетним завданням професійної освіти при підготовці інженерно-педагогічних та робітничих кадрів для села є виховання розкутої, вільної людини, не відчуженої від землі, знайомої з економікою, агротехнікою та основами ведення фермерського господарства в цілому.

Аналіз літературних джерел з теми дослідження показує, що питання теорії та практики підготовки студентів ВНЗ та учнів професійно-технічних училищ до праці у фермерських господарствах поки що не знайшли широкого відображення в працях учених-педагогів [4, 25].

До цього часу відсутній єдиний методологічний підхід до визначення поняття «фермер». Так, в енциклопедичному словнику дається два визначення цього терміна:

1) дрібний фермер - це селянин, працюючий землевласник, який застосовує свою працю, щоб прогодувати себе; 2) фермер - підприємець, який розраховує на отримання прибутку шляхом виробництва сільськогосподарської продукції для продажу. Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство» [17] фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та

реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства відповідно до закону.

Теоретичні основи підготовки до праці тих, що навчаються, виробничо-економічна діяльність у процесі трудової і політехнічної підготовки досліджувалися в працях П. Р. Атутова, С. Я. Батишева, А. С. Нісімчука та інших вчених [4].

У роботах І. А. Сасової розглядаються основні завдання, принципи, зміст, організаційні форми і методи економічного виховання школярів у процесі трудової підготовки, під час позакласної роботи, в сім'ї. Автор показує роль і значення трудового навчання у вирішенні складних завдань економічного виховання і навчання учнів [25].

Досить цікавою в плані нашого дослідження є дисертаційна робота Т. С. Рахметова, в якій розглядаються теоретичні основи підготовки учнів середніх шкіл до праці фермера в умовах впровадження нових форм господарювання на селі. На думку цього автора, глибокі зміни в земельних відносинах і в житті селян, багатоукладність економіки аграрного сектору висуває якісно нові вимоги до людини як суб'єкта суспільного виробництва. Він стає робітником нового типу, господарем, власником землі, головною виробничою силою у сільськогосподарському виробництві, а творчий потенціал майбутніх фермерів закладається іще в школі. У цьому зв'язку, вказаний автор, посиляється на слова академіка К. А. Тимірязєва, який писав, що «поліпшення фермерського господарства потрібно починати тільки зі школи».

У своїх публікаціях ми також намагалися розкрити деякі особливості підготовки інженерно-педагогічних та робітничих кадрів для новостворюваних фермерських господарств України [17, 19].

Розглянемо більш детально насамперед **педагогічні аспекти** підготовки майбутніх інженерів-педагогів, на яких повинні робити наголос викладачі в контексті проведення сучасних реформ на селі, зокрема при організації фермерських господарств в Україні.

Вивчаючи теоретико-методологічні питання функціонування у

розвинутих країнах світу фермерських господарств, викладачі повинні звертати увагу учнів або студентів на ту обставину, що західні фермери, які успішно працюють на землі, приймають самостійні рішення з широкого кола питань - не тільки з технології та організації виробництва, закупівлі ресурсів, вибору структури виробництва, але і збуту продукції, використанню прибутку, фінансування тощо. Висока ефективність фермерських господарств Заходу свідчить про те, що витрати на відповідне навчання фермерів є не марним витраченням коштів. А якраз навпаки. Будь-які рішення в фермерських господарствах приймаються оперативно і на підставі повної інформації.

Нами було з'ясовано, що у підручниках, за якими проводиться підготовка кваліфікованих робітників для аграрної сфери України, питанням особливостей агро- та зоотехнологій виробництва продуктів рослинництва та тваринництва у фермерських господарствах не приділяється належної уваги. Це не випадково - адже в умовах радянської системи основною організаційною формою господарювання на селі були колгоспи та радгоспи.

Вважаємо, що в умовах педагогічних вузів при підготовці кадрів для фермерських господарств у навчальні плани потрібно вводити дисципліни, не властиві для цих закладів освіти. До них, наприклад, слід віднести такі навчальні предмети, як «Основи агрономії», «Технологія виробництва та переробка продуктів сільського господарства», «Експлуатація машинно-тракторного парку» та інші, які раніше вивчали виключно у вищих навчальних закладах аграрного профілю [58].

У сучасному глобалізованому світі, яким править освічені й інформатизовані люди, поряд з класичними чинниками виробництва - землею, працею та капіталом - професійні знання й уміння, а також загальна освіта керівника фермерського підприємства набувають неабиякого значення. Тому вважається, що в умовах сьогодення середня сільськогосподарська освіта є обов'язковою умовою для успішного управління фермерським господарством.

У цьому ракурсі досить цікавою є система підготовки кадрів робітничих професій для фермерських господарств у Німеччині. У цій країні у межах

дуальної професійної освіти у фермерських господарствах учні набувають в першу чергу професійно-практичних навичок, перелік яких закріплений у типовому плані положення про освіту. У подальшому проводяться освітні заходи в спеціалізованих школах, наприклад, курси з сільгосптехніки, тваринництва, зварювання та ін. При цьому зміст програм професійних шкіл обов'язково узгоджується з виробничим навчанням. Якщо середній бал успішності учня 2,5 і вище та є достатній рівень знань з англійської мови, то є можливість отримання атестата про неповну середню освіту разом з свідоцтвом про здобуття професійної освіти.

Окрім суто професійних шкіл, де готують робітників для фермерських господарств, у Німеччині існує велика кількість інших навчальних закладів для аграрної сфери, де можна отримати відповідну кваліфікацію. Так, у технікумах готують до іспиту на звання майстра, а у вищих школах землеробства можна отримати кваліфікацію майстра виробничого навчання. Школи техніків дають кваліфікацію з різних професійних сфер, наприклад, аграрної інформатики, молочного господарства та ін. [73].

У процесі навчання викладачі повинні звертати увагу на те, що політичні аспекти фермерства полягають у поліпшенні та стабілізації соціально-економічної і політичної обстановки в Україні, покращенні продовольчого забезпечення населення великих міст. Визнання селянина рівноправним господарем землі - одна із обіцянок, які багато років давалися їм при виборі форм господарювання.

Крім того, за висновком багатьох сучасних політиків, основою політичної незалежності української держави є надійне продовольче забезпечення населення. Тому ця проблема належить до найбільш пріоритетних для суверенної України як з економічної, так і з політичної точок зору.

Більшість вчених і політиків вважає, що однією з причин продовольчої кризи в нашій країні була втрата сільським господарством господаря і власника землі. Одним з факторів цього є здійснена в 30-х роках минулого століття насильницька колективізація селян, знищення куркулів, нехтування віковими

традиціями сільського способу життя, супермонополізм держави на землю і все, що на ній.

Склалася така ситуація, що суспільство перестало рахуватися з селянином як єдиним і незамінним годувальником народу. У той же час селянин повинен мати економічну свободу, вести господарство у відповідності до своїх інтересів і можливостей під надійним захистом і постійною підтримкою держави. Повинна бути реальна власність на землю, інші засоби виробництва, результати праці та прибуток.

Ця ідея була закладена в колективних господарствах, проте вони не вирішили продовольчої проблеми в колишньому Радянському Союзі, мали місце великі закупки продовольства за кордоном. Виникла необхідність пошуку нетрадиційних шляхів, одним з яких є розвиток сільського господарства на основі багатокладності, рівноправності індивідуальних селянських (фермерських) господарств серед інших форм господарювання.

Виходячи з Закону України «Про фермерське господарство», сучасний фермер повинен мати ґрунтовні знання з виробництва та переробки сільськогосподарської продукції і її реалізації, знання з менеджменту, основ маркетингової, фінансової та юридичної діяльності. Він також повинен уміти працювати при виконанні польових робіт на різних марках тракторів та сільськогосподарських машин, уміти їх налагоджувати до роботи та ін. [17, 19].

Розгляд створення фермерських господарств при обговоренні цієї проблеми тільки з точки зору педагогіки або ж економіки буде неповним, тому що ця проблема носить також соціальний аспект. Вказують, що **соціальний аспект** фермерства полягає у реальному відродженні власника і господаря землі. У колективних господарствах почуття господаря було втрачене, в них процвітала безгосподарність і масові крадіжки. В індивідуальних товаровиробників повинна бути розвинута господарська підприємливість, в іншому випадку вони стануть банкрутами. Якщо в колективних господарствах недостатня підприємливість одного працівника компенсувалася кращим її розвитком в інших працівників, то при самотійному веденні господарства

необхідно розраховувати на самого себе. Соціальна роль полягає також в тому, що фермерство сприяє відродженню селянських традицій: досвід батьків передається до покоління в покоління, молодь виховується на кращих традиціях господарювання батьків на землі. У даний час ці традиції значною мірою розірвані й втрачена наступність поколінь, діти жителів села обирають собі місцем роботи і проживання великі промислові міста. Статус господаря і власника землі буде сприяти тому, що батьки будуть турбуватись про те, щоб діти не залишали село, у них пробуджувався інтерес до роботи на селі, щоб вони ставали справжніми господарями. Відродження селянських династій буде сприяти поліпшенню демографічної ситуації в сільській місцевості, що проявиться в омолодженні сіл, збереженні в них шкіл, збільшення на селі молоді не тільки з високою кваліфікацією, але й з широким світоглядом, високою культурою [57].

Необхідно робити наголос на тому, що **організаційний аспект** діяльності фермерських господарств повинен містити такі елементи як [57]:

- оптимальну спеціалізацію господарств;
- організацію і оплату праці;
- кадрове, наукове, матеріально-технічне, правове і інформаційне забезпечення;
- добре відпрацьовані партнерські зв'язки і відносини;
- розроблення і відпрацювання економічного механізму господарювання та ін.

Вибір шляху фермера - це вибір свого майбутнього, як сім'ї та дітей. Якщо все це

продумано і виважено та вибір зроблено, нічого не повинно зупинити його здійснення.

Майбутнім робітникам сільськогосподарського виробництва необхідно також роз'яснювати, що **психологічні аспекти** організації фермерського господарства полягають у налаштуванні фермера на самостійне господарювання, впевненості у зробленому виборі, самостійності у кожному

зробленому кроку. Фермер не може заховатися за спину інших або ж перекласти на них помилки, як у колективному господарстві. Він повністю відповідає за прийняті ним рішення і кінцеві результати господарювання. Не завжди фермера буде чекати успіх. Можливі невдачі, помилки і прорахунки, в тому числі і великі. Але це не повинно розхолоджувати фермера. Самообілізація повинна бути однією з найважливіших рис його характеру [57].

Головна проблема, яка стоїть практично перед усіма, - це виробниче передбачення. Затрати на прогноз будуть компенсовані майбутнім успіхом, тому у фермера повинен бути план дій. Найбільш важливим елементом такого плану є загальне визначення етапів кінцевої мети.

Фермерство - це бізнес, а фермер - бізнесмен. Тому він повинен мати такі риси характеру, як здатність до ризику, вміння в кожній справі знайти для себе вигоду, бути передбачуваним, не боятися поступитися на одному етапі, щоб виграти на іншому.

Міжнародний аспект розвитку селянських фермерських господарств є важливим кроком до більш ефективного і швидкого шляху входження України у світові інтеграційні процеси, які будуть укріплювати довіру між народами і країнами, буде мати місце розширення міжнародних зв'язків наших селян з фермерами інших країн [57].

Таким чином, формування в Україні селянського (фермерського) способу життя вимагає створення практично нової для нашої країни професійної школи як для навчання фермерів, так і для підготовки інженерно-педагогічних кадрів, які будуть проводити підготовку спеціалістів для фермерських господарств. Це будуть люди з середньою або вищою освітою, з великим бажанням трудитися на землі, зі знанням технології виробництва продуктів рослинництва і тваринництва, економіки, менеджменту, маркетингу і інших спеціальних дисциплін.

2.2. Засвоєння майбутніми педагогами професійного навчання особливостей підготовки кадрів для фермерських господарств у зарубіжних країнах під час ОК «Основи фермерського господарства»

Поряд з класичними чинниками виробництва – земля, праця, капітал – професійні знання і уміння, а також загальна освіта керівника підприємства і його співробітників у глобалізованому світі, яким править освічене і глобалізоване товариство, набувають найбільшого значення. Тому середня сільськогосподарська освіта є обов'язковою вимогою для успішного управління фермерським господарством.

Система професійної освіти ФРН. У межах дуальної професійної освіти підприємство передає в першу чергу професійно-практичні навички. Учень може практикувати робочі операції та набувати професійного досвіду. На додаток проводяться освітні заходи в спеціалізованих школах (наприклад, курси з сільгосптехніки, тваринництва, курси зварювальників тощо).

Зміст навчальних програм професійної школи узгоджений з виробничим навчанням. У Баварії професійне навчання за фахом фермера починається з навчального року на стаціонарній основі за трирічним терміном.

Якщо середній бал 2,5 і вище і підтвержене відповідне знання англійської мови, то можливим є отримання атестата про повну середню освіту разом зі свідоцтвом про здобуття професійної освіти.

Професійно-технічні школи у Німеччині – це школи зі стаціонарним навчанням, які згідно зі своїм призначенням дають базову (початкову) професійну освіту. У середніх спеціально-технічних навчальних закладах і професійних середніх школах ініціативні, працездатні та працелюбні школярі можуть отримати атестат про спеціальну середню освіту. Крім того, хто покаже високі знання другої іноземної мови, може отримати атестат про повну середню освіту.

Технікуми базуються на початковій професійній освіті. Сільськогосподарський технікум походить від колишніх «зимових» шкіл, його метою є передача прогресивних, професійно-теоретичних і практично

орієнтованих знань, необхідних для здійснення управлінської діяльності на фермерському підприємстві. Баварські технікуми видають своїм випускникам диплом про середню спеціальну освіту з кваліфікацією «Керівник господарства, атестований державою», крім того, готують їх до іспиту на звання майстра.

Вища школа землеробства базується на рівні знань технікумів і дає кваліфікацію керівника підприємства і підприємця. Той, хто в межах навчання засвоїв також дисципліну «Професійна і виробнича педагогіка» і має підтвердження про достатній трудовий стаж, може отримати свідоцтво майстра виробничого навчання.

Школи техніків дають кваліфікацію з різних професійних сфер, наприклад, аграрна інформатика, молочне скотарство та ін. Навчальні заклади з аграрно-технічних спеціальностей дають кваліфікацію для професійної діяльності в галузі економіки, управління, лабораторій, науково-дослідних станцій, консалтингу і наукових досліджень.

В Англії теж надзвичайно велика увага надається кваліфікації фермерських працівників. Вказують, що ніколи не слід недооцінювати істотний вплив, який чиниться на рівень рентабельності якістю праці працівників, зайнятих на фермі. Це відноситься не тільки до тих, хто безпосередньо працює на ній день у день, але і до тих, хто керує їх роботою. Різноманіття факторів, що пов'язані з керуванням фермою, говорить про те, що набереться зовсім небагато видів діяльності, в яких рядовим працівникам доводилося б брати на себе відповідальність за прийняття такого кількості важливих рішень. До числа самих основних прикладів на рівні звичайного тваринника слід віднести необхідність постійного контролю та прийняття відповідних заходів при захворюванні тварин, важких отеленнях, доїнні, розведенні та годуванні; рослинник повинен уважно слідкувати за такими дрібницями, як регулювання сівалки, установка глибини висіву, ефективність використання, ремонту та технічного обслуговування машинно-тракторного парку та адаптація до стану ґрунту. У зв'язку з вищевикладеним, у цій країні існує розвинена система закладів освіти для підготовки працівників для фермерських господарств [58].

Найбільш високим рівень сільськогосподарської освіти вважається в **Данії**. Тому корені високої продуктивності праці данських фермерів, на думку багатьох, полягають саме в цьому. Юнаки та дівчата 17-18 років повинні спочатку пройти 3-х місячний освітній курс, де вони теоретично та практично оволодівають сільськогосподарською технікою та проживаючи в приміщенні школи. Необхідною умовою допуску до навчання на курсах є досвід практичної роботи на фермі – від 6 міс. до року. Після закінчення 3-х місячного курсу сільськогосподарської школи ідуть 3 роки практичної роботи мінімум на двох фермах. Однією з цих ферм може бути ферма батьків, але не менше року потрібно попрацювати на чужій фермі. Високо ціниться досвід, набутий за кордоном на фермах схожого профілю. У віці 21-23 років освіта закінчується 9-місячними курсами менеджменту. Навчання платне, передбачає вивчення рільництва, тваринництва, отримання теоретичних знань з сільськогосподарської техніки і будовам, бухобліку, сільськогосподарському праву. При видачі диплома комплексно оцінюється робота студента на усіх стадіях підготовки, проходження практики та менеджмент. З тих, що поступають в сільськогосподарські школи, дипломи отримують 70% студентів. Диплом дає молодому фермеру право на фінансову підтримку (допомогу) від держави при купівлі своєї першої ферми. Крім того, ферми площею більше 30 га можуть бути придбані тільки особами, які мають вищевказану сільськогосподарську освіту.

Високий рівень освіти і у фермерів **США**. Багато з них мають не тільки ступінь бакалавра, але і магістра по сільському господарству.

Таким чином, враховуючи зарубіжний досвід, для українських фермерських господарств у даний час потрібне ціле покоління фермерів, та інших керівників сільськогосподарських підприємств. Вони повинні мати як мінімум 5-10 професій. Це повинні бути люди з високим рівнем освіти, екологічної культури, інформованості, професіоналізму. І це повинна бути активна діяльна особистість, здатна швидко перенавчатися, приймати самостійні рішення, іти на розумний ризик.

2.3. Методика формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства»

Стратегії розвитку України в умовах глобалізації та інформаційної революції змушують освітню систему швидко реагувати на зміни, чітко визначати мету, приймати спільні рішення та завдання щодо планування й реалізації освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців у контексті вимог ринку праці. У таких умовах викладач зобов'язаний організовувати освітній процес відповідно до принципів професійної спрямованості студента, вміти прогнозувати важливі переваги, ризики й загрози від упровадження інноваційних методик, нових педагогічних інструментів. У цьому випадку, власне викладач планує подальший розвиток освітнього процесу, оскільки саме він моделює гнучку систему використання педагогічних інновацій, передбачає можливості їх зміни чи адаптації.

Вважаємо за доцільне обґрунтувати методику Формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Запропонована методика формує вимоги до проектування цілей професійного навчання, що в прямому сенсі передбачає очікувані результати, до яких повинні прагнути викладачі у співпраці зі здобувачами освіти.

Варто зазначити, що організація та реалізація запропонованої методики нівелюється у випадку відсутності технічного забезпечення закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою для успішної реалізації процесу інформатизації.

Оптимізація професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання повинна здійснюватися в умовах розвиненого інформаційного навчального середовища закладу освіти, застосування цифрових-технологій, електронного навчання й комунікаційних мереж (глобальних, національних, локальних).

Сучасні виклики освітньої системи призводять до того, що впроваджені структурні і програмні зміни професійного навчання дають можливість здобувати і підтверджувати професійні кваліфікації. Професійне навчання виступає тією сферою освіти, у якій особливого значення набуває необхідність використання дидактичних методів і технік, спрямованих на формування і розвиток у студентів практичних умінь і навичок та ефективного і самостійного вирішення поставлених перед ними завдань.

Тому включення до власних дидактичних ресурсів інноваційних методів роботи зі студентами, насамперед методів з використанням інструментів цифрових технологій забезпечує можливість запроєктувати освітній процес, спрямований на досягнення освітніх цілей відповідно до програми навчання, а також ефективний розвиток професійної компетентності.

Пропонуємо задати нові пропедевтичні навчальні напрямки практичного навчання через досвід. На наше глибоке переконання, одним із перспективних напрямів є застосування 3D моделювання, що забезпечує можливість не тільки створення віртуальних об'єктів, але і їх втілення у реальність завдяки друку. Основна перевага моделювання полягає в тому, що це метод опосередкованого пізнання завдяки використанню об'єктів-замінників. Модель є своєрідним інструментом пізнання, яким послуговується дослідник з метою оволодіння знаннями про досліджуваний об'єкт. Перспективи сучасних 3D технологій дають змогу зацікавити здобувачів освіти майбутньою фаховою діяльністю; розвивати просторове мислення, проєктне бачення засобами реальної візуалізації; формувати конструкторські здібності, особистісно-професійні якості; розвивати самостійність, завдяки створенню наочних образів і широких можливостей постійно працювати з ними; розвивати графічну грамотність (правильне виконання інженерно-графічних робіт, виправлення власних помилок на кресленні, оформлення завершених робіт тощо); формувати бажання вправлятися у графічних завданнях (просторовий образ наочний, а модель

реалістичніша); здійснювати реальну проєктно-конструкторську роботу тощо.

Загалом, можливо стверджувати, що є інтелектуальною діяльністю, що розвиває просторове уявлення й технічний розум, сприяє освоєнню знань, формуванню і розвитку вмінь і навичок практичного їх застосування завдяки графічним програмам 3D моделювання.

Застосовуючи у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання засоби цифрових технологій, потрібні: умови для забезпечення якісного рівня різних видів занять: лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, самостійна робота; забезпечення учасників освітнього процесу сучасними виданнями, навчально-методичними розробками; створення новітньої матеріально-технічної бази.

Через не найкращі економічні чинники у закладах освіти спостерігаємо проблему з матеріально-технічним забезпеченням, яке є недостатнім для забезпечення відповідності сучасному науково-технічному прогресу. У лабораторіях закладів освіти, вивчаючи конструкції й принцип роботи агрегатів і систем транспортних засобів, послуговуються навчальними стендами, плакатами, установками й макетами. Утім такі засоби не забезпечують здобувачам освіти достатніх уявлень і розуміння процесів, які відбуваються у двигуні авто тощо.

Можливість розв'язання зазначеної проблеми під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства», яка є базовою дисципліною майбутнього фахівця аграрного профілю, вбачаємо в інтеграції систем автоматизованого проєктування у цикл професійних дисциплін. Тобто «формування професійної компетентності пропонується реалізувати за допомогою формування графічної компетентності шляхом взаємодії теоретичних знань та практичних умінь. Готуючи майбутніх педагогів професійного навчання завдяки програмному забезпеченню «Компас 3D», «Autocad», «SolidWorks», «Inventor», «Pro/Engineer», вдасться сформувати навички створення деяких деталей, вузлів, механізмів та агрегатів. Водночас, можливо вдосконалити конструкцію будь-

якої системи, а отже, розвинути пізнавальну цікавість у студентів; максимально розкрити творчий та аналітичний потенціал майбутнього фахівця окресленої сфери.

Для майбутніх педагогів професійного навчання актуальним і корисним є використання програми Компас-3D. Освітні заклади, де навчаються майбутні педагоги професійного навчання, найчастіше застосовують програму Компас-3D, що слугує інтерактивним графічним редактором із новітнім інтерфейсом, оснащеним інструментальними засобами для створення твердотілих об'єктів із застосуванням низки елементарних параметричних тіл. Завдяки використанню програми, можливі пошук раціональних рішень з тих чи інших практичних питань, оформлення конструкторської документації, задавання певного технологічного процесу, виконання графічних робіт для подальшого курсового або дипломного проектування.

Завдяки програмі AutoCAD, можливе застосування елементарних графічних примітивів з метою одержання складніших об'єктів. Водночас, програма дає змогу активно працювати з шарами й об'єктами (розміри, тексти, позначення). Завдяки застосуванню механізму зовнішніх посилань (XRef) можливе розбивання креслення на складові файли, а завдяки динамічним блокам розширюються можливості автоматизувати 2D проектування пересічним користувачем, не застосовуючи програмування.

T-FLEX CAD слугує професійною системою проектування і 3D моделювання з винятковими параметричними перспективами. Їй характерна наявність повного набору засобів тривимірного моделювання та практичного інструментарію стосовно виготовлення й оформлення конструкторських документів. Навчальна версія T-FLEX CAD – безкоштовний аналог робочої версії системи й, порівняно з комерційною, характеризується певними обмеженнями, втім дає змогу опанувати всіма основними засобами дво- й тривимірного проектування.

SolidWorks є потужним інструментом для 3D моделювання та автоматизованого проектування складних виробів різного призначення. По

суті, це повноцінний набір для конструювання виробів у цифровому вигляді, який містить в собі безліч додаткових інструментів, що дозволяють здійснювати над моделлю віртуальні технічні випробування.

SolidWorks надає такі можливості: твердотільні 3D моделювання; розробку зварних конструкцій; розрахунки на міцність; прорахунок гідро/аеродинаміки; можливість створення креслень; проєктування з урахуванням матеріалу виробів; візуалізацію; прорахунок на вигин; роботу з даними 3D сканування; можливість проєктування виробів з листового металу; роботу з електричними схемами; можливість анімації готового виробу; експорт даних у різні формати.

Програмне рішення Autodesk Inventor пропонує професійні інструменти для 3D проєктування, підготовки робочої документації і моделювання виробів. Програмне забезпечення надає такі можливості: створення 3D моделей складних форм; різні методи створення і редагування 3D моделей: параметричний, «скульптурний» на основі Т-«сплайнів», пряма маніпуляція елементами; створення профілів і траєкторій будь-якої складності в 2D і 3D середовищі; моделювання збірки; бібліотека компонентів; прискорювачі проєктування тощо.

Одна з найвідоміших систем САПР – Pro/Engineer, що дає змогу проєктувати будь-які поверхні моделюючого об'єкта, передбачає безліч модулів для виконання тих чи інших завдань. Утім система потребує наявності багатоядерних процесорів для достовірного проєктування. Pro/Engineer – один із основних модулів пакета Creo Elements/Pro. Варто зауважити, що програма цілком «асоціативна», тобто будь-яка зміна, внесена на будь-якому проєктувальному етапі в електронні документи майбутнього проєкту, буде автоматично відстежена в усіх імовірних його ділянках, так чи інакше пов'язаних із такою зміною. Це не лише спрощує проєктування загалом, а й у комплексі із гнучкою системою взаємозв'язків і прив'язок має важливе значення за, так званого, низхідного проєктування, яке можливо легко застосовувати у Pro/Engineer.

Застосування САПР дає змогу істотно зменшити затрати часу й засобів на створення нових і оновлення наявних об'єктів, що вкотре вказує на високу ефективність в автоматизації робіт. Метою комп'ютерної графіки є підвищення продуктивності інженерної праці та якість проєктів, зниження вартості проєктних робіт, скорочення термінів їх виконання.

Ще одним із аспектів організації та контролю самоосвіти з використанням комп'ютерної техніки й комунікаційних мереж є дистанційне навчання. Пропонуємо взяти до уваги систему дистанційного навчання Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища, інакше кажучи, системи керування навчанням (LMS), керування курсами (CMS), віртуальною освітньою сферою (VLE) чи просто платформою для навчання, що забезпечує педагогам та учням надзвичайно розвинутий набір засобів для комп'ютеризованого навчання, зокрема дистанційного (Ліщинська, 2017, с. 50).

Moodle можливо застосовувати й під час самостійної роботи у домашніх умовах. Система передбачає організацію онлайн-навчання в мережі, послуговуючись технологіями Інтернету; забезпечує різні процедури онлайн-навчання, комбінуючи які можливо організувати ефективно навчання у закладі освіти.

Moodle надає можливість інсталяції освітніх ресурсів (навчальних матеріалів) і забезпечує доступність засобів використання ресурсів та управління ними; забезпечує комунікаційну взаємодію учасників освітнього процесу, що реалізовується у формі інтернет-конференцій, форумів, дискусій, а також обміну посланнями, що містять, зокрема, завдання для тих, хто навчається, виконання завдань і коментарі.

Аби визначити готовність майбутніх фахівців аграрного профілю до фахової діяльності, ми скористалися даними щодо показників успішності, які свідчать про рівень освоєних знань, сформованих і розвинутих умінь і навичок, відображають результати залікового та екзаменаційного

оцінювання, дипломного проєктування, а також навчально-виробничої (чи переддипломної) практики.

Таким чином виділяємо базові компетентності: загальна; інтегральна; професійна (фахова), що формуються у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. Наступним кроком є виокремлення сформованих компетентностей: загальна (базова); професійно-управлінська (управління аграрними підприємствами); професійна (експлуатація та ремонт техніки). Насамкінець, формуються інтегральні компетентності: графічна; самоосвітня; англійська; цифрова; підприємницька.

Оскільки освітні технології представляють широкий інструментарій для, вважаємо за доцільне виокремити ті з них, які виявилися найбільш ефективними:

- традиційні (словесні, наочні, творчі);
- активні (метод вирішення проблемних процесів, навчально-ситуаційні завдання, пошукові вправи);
- професійно-орієнтована технологія;
- самостійна робота

Основними засобами навчання обрано: навчальні; демонстраційне устаткування; моделі; інструменти та прилади; роздаткові матеріали; засоби мультимедіа; навчально-методичні комплекси; САПР; Moodle; Prodiags e-Learning.

Для формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання використовуємо такі форми організації роботи, як: проблемна лекція, лекція-презентація; фронтальне та індивідуальне консультування, групова дискусія, лабораторно-практичні роботи, робота у малих групах; робота в парах, екскурсії на підприємства, самостійна робота під час навчальної та виробничої практики.

Для майбутнього педагогів професійного навчання важливим також є формування практичних умінь (вміння вести спостереження, проводити

вимірювання та діагностування технічного стану транспортного засобу, визначати несправність агрегатів, механізмів, деталей чи систем тощо). Такі вміння і навички формуються й розвиваються під час виконання практичних.

Застосування різних електронних освітніх ресурсів сприяє розширеному застосуванню наочності у процесі навчання, а крім цього, презентації, гіпертекст, відео-фрагменти, анімації набагато швидше зацікавляють сучасного студента, ніж традиційний спосіб подачі матеріалу.

Особлива увага при формуванні професійної активності приділяється змісту самостійної роботи студентів. Найбільш ефективними при формуванні професійно-пізнавальної активності є такі види самостійної роботи: складання таблиці класифікації; складання таблиці порівняння; складання інструкцій; аналіз кінематичних та електричних схем; складання алгоритмів професійної діяльності; колективні форми діяльності; завдання виробничого характеру. При цьому послідовність самостійного засвоєння навчального матеріалу повинна йти зі зростаючим ступенем складності і проблемності.

Методи навчання слугують організованими способами взаємодії педагога і здобувачів освіти, що спрямовані на забезпечення ефективності виконуваних навчально-виховних завдань. Виокремлюють два види навчальних методів: навчальний метод, як знаряддя роботи педагога для виконання навчальної функції – викладання; навчальний метод, як засіб пізнавальної діяльності здобувачів освіти задля опанування знань, вмінь і навичок – учіння.

Загальні навчальні методи – багатовимірне педагогічне явище з низкою аспектів: гносеологічний (згідно із закономірностями пізнання); логіко-змістовий (застосування навчальних методів згідно із законами мислення й суті освітнього матеріалу); психологічний (врахування психологічних механізмів пізнання); педагогічний (досягнення навчальної цілі).

З метою визначення та впровадження методів, прийомів та засобів навчання проаналізуємо, яку мету ми хочемо досягнути, використовуючи їх, а саме: активізація мислення та активність студента; стійке та тривале

залучення студентів в освітній процес (протягом усього заняття); генерування рішень, підвищена мотивація та емоційність тощо.

Перед викладачами постають такі проблемні виклики:

– як дохідливо пояснити досить складний матеріал, зберігаючи його науковість?

– яким чином диференціювати завдання і визначити інтелектуальні можливості студентів, не порушуючи при цьому вимоги до мінімуму змісту освіти, а також, визначаючи завдання, адекватні можливостям того, хто навчається?

– як працювати зі студентами, які часто пропускають заняття?

– як організувати зі здобувачами освіти самостійну та позааудиторну роботу?

– як зімітувати професійну діяльність тощо?

Метод – це головний інструмент педагогічної діяльності, лише з його допомогою виробляється продукт навчання, здійснюється взаємодія вчителя й здобувачів освіти.

У сучасних умовах освіти ставляться все більш глибокі вимоги до вдосконалення традиційних та пошуку нових методів навчання. Тому можна задати основні вимоги щодо методів навчання:

– спрямованість методу навчання на реалізацію виховної функції навчання. Будь-який метод впливає на загальний розвиток студентів, на формування пізнавальних інтересів, мотивів навчання, на почуття, переконання;

– науковість методу. Кожний спосіб викладання та навчання визначається закономірностям навчального процесу. Головне у тому, щоб бачити, які загальні та конкретні задачі можна досягти за допомогою цього методу, якому змісту він відповідає, яких вимагає видів діяльності та як їх організувати;

– доступність методу, його відповідність підготовленості студентської

аудиторії;

–ефективність методу та спрямованість на сприйняття навчального матеріалу;

–передбачає необхідність систематично вивчати, запозичати, використовувати у своїй роботі передові методи навчання.

У контексті нашого дослідження пропонується використання активних методів навчання, що дає можливість підвищити рівень запам'ятовування, а також самостійного мислення і саморозвитку. Активне навчання передбачає безпосередню участь здобувачів освіти у самому процесі навчання. Студенти беруть участь у всіх етапах планування, проєктування, виконання та оцінювання освітнього процесу.

Один із найперспективніших шляхів удосконалення підготовки майбутніх фахівців, донесення до них необхідних знань, практичних умінь і навичок –застосування активних навчальних форм і методів, що сьогодні набуває інтенсивного використання у закладах освіти.

Активне навчання використовує можливості сучасних технологій: спільні віртуальні класи, мозковий штурм, онлайн-дошка. Воно дозволяє розгорнути альтернативні рішення за допомогою «синтезу» знань, а також залучення критичного мислення. Критичне мислення стимулює активне використання знань, за допомогою комунікативних технологій. Активні методи навчання можна реалізувати для викладання різних початкових дисциплін, наприклад математики, де стратегії лекції здійснюються у великих та маленьких класах, залучення студентів індивідуально або у парах і групах; спілкування через домашнє завдання; студентські презентації; мозковий штурм тощо .

Для дослідження ефективності активних методів навчання та його впливу, можна проводити різні експерименти (контрольна та експериментальна група). Результати показують, що існує значна різниця на користь активного навчання.

Як стверджує Гіббс, ефективність навчального процесу залежить, передусім, від вмінь і навичок викладача, організувати ефективну взаємодію зі здобувачами освіти, зокрема й за допомогою активної співпраці. Принципи активного навчання впливають на рефлексію студентів, тому наведені результати дослідження показують, що ефективність навчання досягається, коли здобувач освіти активний у процесі навчання, і, відповідно, підвищується результативність його навчальної діяльності. Особлива увага приділяється застосуванню методів навчання на основі засобів цифрових технологій, що розглядається, як один із способів підвищення ефективності навчального процесу.

Слід зазначити, що під час активного навчання актуальними залишаються вимоги партнерства (в тому числі, організаційні можливості, структурні вимоги, індивідуальні компетентності, мотиваційні фактори і ресурси). Крім того, широке використання соціальних мереж дає можливість для налагодження діалогу, спілкування, участі та створення віртуальних навчальних груп, що, своєю чергою, вимагає наявності вмінь і навичок роботи в команді, колективної роботи тощо.

Практика використання активних методів навчання у системі дистанційної освіти є предметом досліджень вітчизняних науковців. Треба зазначити, що дослідники послуговуються різними платформами для дистанційного навчання, хмарними сервісами тощо. Відповідно до результатів їхніх наукових пошуків, освітній процес у дистанційному навчанні ґрунтується на базі взаємозв'язку педагога й студента, тож наставник може вибрати якусь одну форму.

Для підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, який відповідав би вимогам сучасного фахівця, активні методи навчання є необхідними. Оскільки основне завдання викладача є підтримання та розвиток мотивації до обраної професії.

2.4. Експериментальна перевірка формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства»

Виходячи з аналізу науково-методичної літератури було виявлено, що в сучасних умовах основна увага вчених надається професійній підготовці майбутнього педагога професійного навчання, зокрема, змісту педагогічної освіти (М. Євтух, І. Зязюн, І. Подласий та ін.); вдосконаленню технологій його навчання (В. Бондар, О. Мороз, О. Пехота, О. Савченко та ін.); оптимізації методів і прийомів його професійної підготовки (Д. Кавтарадзе, М. Поташник, Т. Яценко та ін.).

У процесі роботи над магістерським дослідженням було виявлено, що виникнення професії педагога професійного навчання пов'язане з розвитком фермерського господарства і реальною потребою розповсюдження досвіду професійної майстерності окремих робітників. А для цього необхідні майстри, інструктори та викладачі, які б здійснювали підготовку в професійних навчальних закладах робітничого потенціалу для галузей сільськогосподарського виробництва, машинобудування, енергетики, транспорту, металургії, легкої промисловості та ін. Постійна і повсюдна потреба в кадрах в галузі професійної освіти спонукає державу створювати заклади освіти для підготовки педагогів професійного навчання

Педагогічна діяльність педагога професійного навчання має ті ж характеристики, що і будь-який інший вид людської діяльності. За визначенням Н. Кузьміної, професійна педагогічна діяльність є системою і послідовністю педагогічно доцільних дій в умовах нормативних розпоряджень і обмежень, які полягають у тому, що педагогічні завдання повинні бути вирішені в певний термін і з дотриманням принципів і правил педагогіки. Продукти педагогічної діяльності «матеріалізуються» в психічному вигляді іншої людини, в її знаннях, уміннях, навичках, в рисах волі і характеру [58].

Варто зазначити, що у процесі підготовки майбутнього педагога професійного навчання важливе значення займає професійна підготовка, яка

спрямовання на процес формування, вдосконалення знань, умінь, навичок, якостей особистості, необхідних для виконання діяльності, що здійснюється в ході навчання, самоосвіти або професійної освіти. Важливе значення в цьому процесі відіграє засвоєння майбутніми педагогами професійного навчання науково-обґрунтованих шляхів подальшого створення та становлення фермерських господарств як однієї з форм підприємницької діяльності в сільській місцевості.

З метою отримання даних щодо рівня обізнаності студентів із питаннями створення та функціонування фермерських господарств, у процесі вивчення ними дисциплін циклу професійної підготовки, та подальшого формування і корегування цих знань, протягом 2023-2024 навчального року на факультеті технологічної та професійної освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка був проведений педагогічний експеримент серед студентів, які навчаються за спеціальністю 015 Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології). Учасниками його стали 78 студентів, яким була запропонована **анкета** з 8 запитань, що стосувалися висвітлення у навчальному процесі питань створення на Україні фермерських господарств. Зокрема, студентам були поставлені наступні запитання (виділено ті варіанти відповідей, на які відповіло більшість респондентів) (Додаток А).

Дослідження, яке було проведено серед студентів, показало, що майже всі вони (98% опитаних) знають про створення та функціонування у нашій країні фермерських господарств різних напрямків спеціалізації. Це не випадково, адже згідно кваліфікаційної характеристики інженер-педагог повинен «самостійно виконувати сільськогосподарські та інші механізовані роботи згідно з вимогами агротехніки та агротехнології» і «повинен знати: правила, способи й особливості виконання сільськогосподарських та інших робіт машинно-тракторними агрегатами згідно з вимогами агротехніки та агротехнології; шляхи зниження собівартості виконуваних робіт, методи та засоби підвищення продуктивності праці» [57].

Ми бачимо, що у кваліфікаційній характеристиці немає чітко визначених вимог до знань з питань фермерства. Тобто необхідні знання та уміння, які кваліфікований інженер-педагог повинен отримати під час навчання професії, повинні бути викладені в навчальному плані, програмі, навчально-методичній літературі.

У результаті аналізу виявилось, що у навчальних планах підготовки майбутніх педагогів професійного навчання відсутні окремі предмети (за винятком курсу «Основи фермерського господарства») з розвитку та становлення фермерства як основної форми підприємництва в сільській місцевості. Таким чином, проведене нами дослідження дало підстави вважати про необхідність структурування та вдосконалення вже діючої методики викладання та розробки нових методів, насамперед з використанням сучасних інформаційних технологій. Саме тому нами була розроблена методика по формуванню знань студентів фермерства під час професійної підготовки.

Навчальний план підготовки майбутніх педагогів професійного навчання передбачає вивчення деяких предметів циклу професійної підготовки, в яких висвітлюються питання створення та роботи фермерських господарств, це, зокрема: сільськогосподарські та гідромеліоративні машини; трактори та автомобілі; основи агрономії; експлуатація машино-тракторного парку; ремонт машин та ін.

Предмет «Основи фермерського господарства» є одним з профілюючих в підготовці педагогів професійного навчання. Аналізуючи тематичний план і програму з предмета було з'ясовано, що питання створення та роботи фермерських господарств в сучасних умовах досить добре розкриті під час вивчення тем:

Тема 1. Соціально-економічні основи ведення фермерського господарства.

Тема 2. Соціально-економічні основи підприємництва та агробізнесу.

Тема 3. Економічні основи ведення фермерського господарства.

Тема 4.Формування матеріально-технічної бази фермерського господарства.

Тема 5. Аналіз використання матеріальних ресурсів фермерського господарства.

Тема 6. Аналіз використання землі у фермерському господарстві.

Тема 7. Аналіз виробництва продукції рослинництва та тваринництва у фермерському господарстві.

Тема 8. Трудові ресурси і продуктивність праці у фермерському господарстві.

Тема 9. Особисті якості фермера-підприємця та культура агробізнесу.

Тема 10. Зарубіжний досвід роботи фермерських господарств.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що у підручниках, за якими проводиться підготовка майбутніх педагогів професійного навчання, питання щодо створення фермерських господарств майже не висвітлюються, хоча в бібліотеці є підручники 2010-2022 років видання. Деякі аспекти цієї важливої народногосподарської проблеми розглядаються лише у навчальному посібнику «Основи фермерського господарства» (автор – доц. Росновський М.Г.) . У бібліотеці університету практично відсутня навчально-методична література, в якій би широко розкривались питання фермерства як на Україні, так і за рубежом. Тому під час навчання майбутніх педагогами професійного навчання, навчальний матеріал з фермерства викладачам та студентам необхідно знаходити не тільки в бібліотечних фондах, а й в інших джерелах [59].

На другому етапі нашого дослідження нами був розроблений та апробований конспект лекцій із застосуванням інформаційних технологій для студентів 2 курсу з метою якіснішого засвоєння майбутніми педагогами професійного навчання шляхів створення та функціонування фермерських господарств у нашій країні.

Експериментальна перевірка впливу методики проведення лекційних занять із використанням цифровізації освіти на успішність студентів проходила

на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

У процесі проведення експерименту використовувались наступні методи наукового дослідження:

- контроль якості знань студентів із застосуванням системи контрольних та тестових (модульних) робіт з метою виявлення рівня знань, умінь, навичок та усвідомлення необхідності вивчення дисципліни; рівня сформованості інтелектуальних умінь (виділення головного, порівняння, аналіз, узагальнення); рівня сформованості самостійності;

- анкетування, з метою пізнавального інтересу до предмета.

Основними критеріями при проведенні експериментального дослідження були обрані:

1. Якість засвоєння знань, умінь, навичок та шляхів розвитку фермерства в АПК.

2. Якості особистості: сформованість інтелектуальних умінь (аналіз, узагальнення, виділення головного, порівняння).

За результатами атестації 2023-2024 навчального року в групах ЕГ і КГ, які мають приблизно однакові показники успішності.

Спираючись на результати атестації 4 семестру 2023-2024 навчального року, було визначено середні показники успішності студентів, наведені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Середні показники успішності студентів

Шифр групи	Кількість студентів	Атестація 2023-2024 навчального року		
		абсолютна успішність, %	якісна успішність, %	середній бал
25-Пр (М)	25	100,00	32,00	3,36
24-Пр (М)	25	100,00	30,05	3,26

Аналіз даної таблиці свідчить, що за показниками успішності ці групи є найбільш близькими, тобто приблизно рівними за розподілом знань, умінь і

навичок. Далі будемо їх розглядати як експериментальна ЕГ (група 25-Пр (М)), та контрольна КГ (група 24-Пр (М)).

Метою формуючого експерименту є порівняння результатів навчального процесу при традиційній організації викладання та запропонованої методики організації формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

З огляду на зазначене нами було розроблено конспект лекції з вказаних раніше тем. Перед вивченням вищевказаних тем студентам роздавались картки з критеріями оцінювання їх діяльності, тобто вони мали можливість самостійно планувати свою діяльність, пам'ятаючи, що для успішної здачі теми необхідно набрати не менше 60 балів.

Контрольна група вивчала тему за традиційною методикою, у якій переважало вербально-словесне викладання матеріалу, лекційне заняття проходило без впровадження новітніх інформаційних технологій.

У групі КГ заняття було проведено у традиційній формі згідно з навчальною програмою. Викладач надав інформацію з теми заняття без акцентування уваги на шляхи впровадження фермерства в АПК. Протягом всього заняття тільки троє студентів проявили активність, решта слухали викладача та конспектували навчальний матеріал.

У групі ЕГ заняття було проведено згідно із запропонованою методикою. По-перше, лекція проходила з активним використанням цифрових технологій. Методика читання лекцій з використанням цифрових технологій під час формування знань про шляхи впровадження фермерства в АПК студентами передбачає підготовку матеріалу в форматі Power Point у вигляді презентації, де матеріали подаються в наступній послідовності: тема лекції, план, список літератури з вказаними сторінками, ілюстративний матеріал у вигляді схем та фотографій сучасних машин для виконання основних польових робіт, рисунків, графіків, а також мультимедійних презентацій з інформацією про роботу кращих фермерських господарств нашого регіону. Візуальне подання

лекційного матеріалу повинно здійснюватися за допомогою ноутбука та відеопроєктора. Для цього лекційна аудиторія обладнувалась екраном та спеціальною підставкою для встановлення комп'ютерної апаратури. Лектор коментував поданий матеріал з можливістю запису його студентами в конспект лекцій. Для зручності коментування лектор користувався лазерною указкою. Одним з можливих варіантів читання є знаходження ноутбука на трибуні лектора, а управління відеопроєктором здійснюється через безпроводний порт або інтерфейсний кабель відповідної довжини.

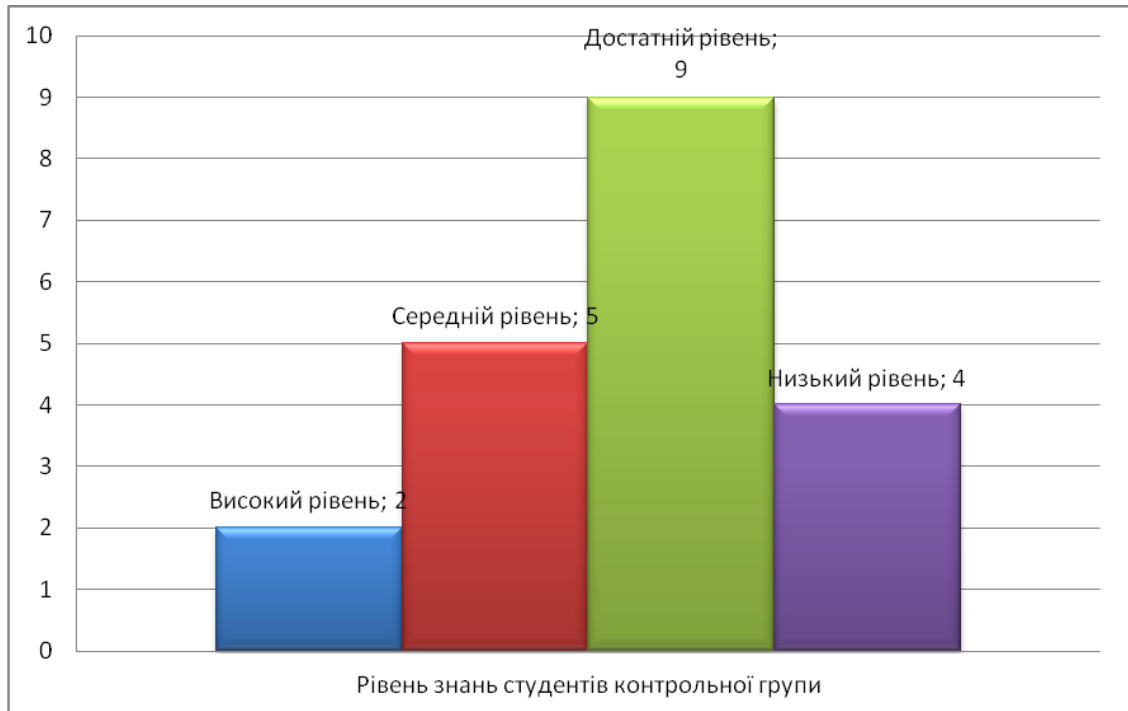
Попередньо лектору надавався підготований раніше роздатковий матеріал на одному або двох аркушах формату А4, який студенти отримували перед початком лекції, користуються ним впродовж лекції і підклеюють на початку конспекту кожної лекції. Наявність інформації в розданому матеріалі підвищує наглядність та зменшує затрати часу на її подання і, відповідно, збільшує час викладення основного матеріалу лекції.

Після проведення занять в контрольній та експериментальній групі, були проведені контрольні зрізи шляхом тестування з метою з'ясування якості розробленої методики, ставлення студентів до навчального предмету, рівня знаходження їх знань про шляхи впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій в АПК та готовності до професійної діяльності, зміни характеру зацікавленості майбутніх інженерів-педагогів до їхньої професії. Тести склалися з 20 питань, що відображають основні питання з вивченого розділу.

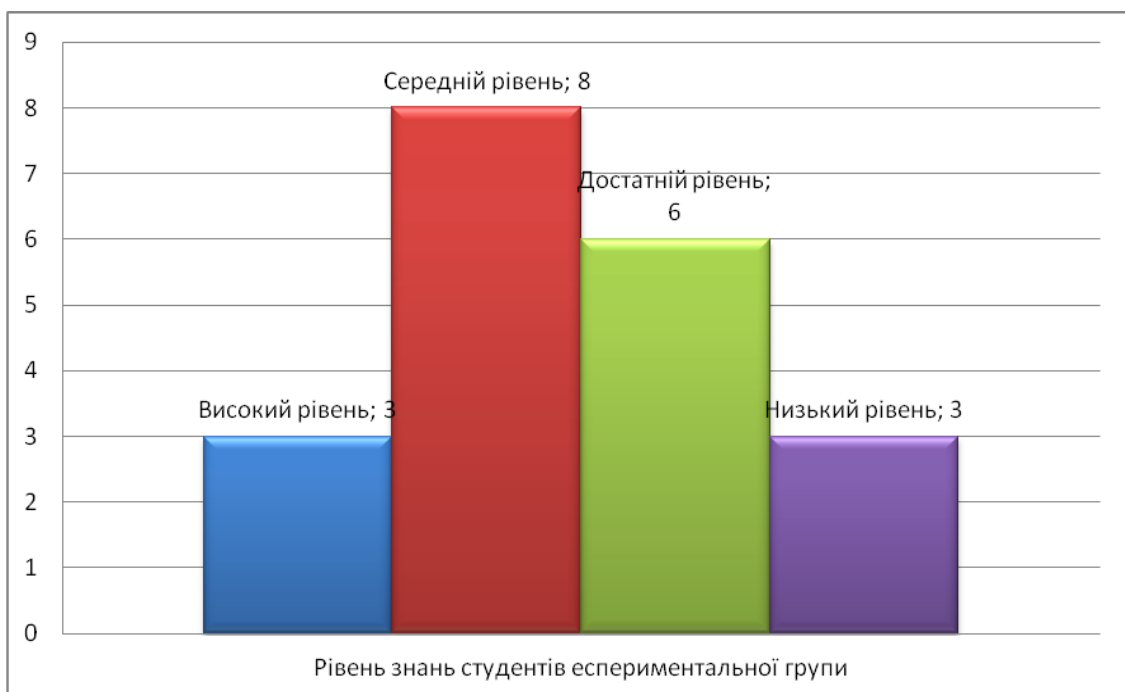
За результатами зрізів контрольна група набрала наступну кількість балів:

- за середнім арифметичним значенням, набрала – 3,25 бала, (високий бал 86-100% правильних відповідей отримало двоє студентів, середній рівень (66-85%) знань було у п'яти студентів, достатній (46-65) у восьми і низький (0-45%) у чотирьох. Результати тестування наведено в діаграмі 3.2.

Діаграма 2.1.

Діаграма 2.2.

Експериментальна група за середнім арифметичним значенням, набрала – 3,55 бали (високий бал 86-100% правильних відповідей отримало троє студентів, середній рівень (66- 85%) знань був у восьми студентів, достатній (46-65) - у шести і низький (0-45%) - у трьох студентів. Результати тестування приведено в діаграмі 3.3.

За результатами зрізів видно, що студенти експериментальної групи тепер мають більш ґрунтовні знання про шляхи розвитку фермерського руху на Україні.

На 15,32% зросли знання про нові методи господарювання в АПК.

Аналізуючи відповіді студентів можемо прослідкувати, як змінився багаж знань студентів із зазначених теми експериментальної групи в порівнянні зі студентами контрольної групи.

Таким чином, при втіленні нашої розробленої методики по формуванню знань про фермерство в АПК студенти раціонально використовують час, що дозволяє закріпити теоретичний матеріал, підвищують пізнавальну активність, формуються навички аналізу та самоаналізу, розвивається мислення.

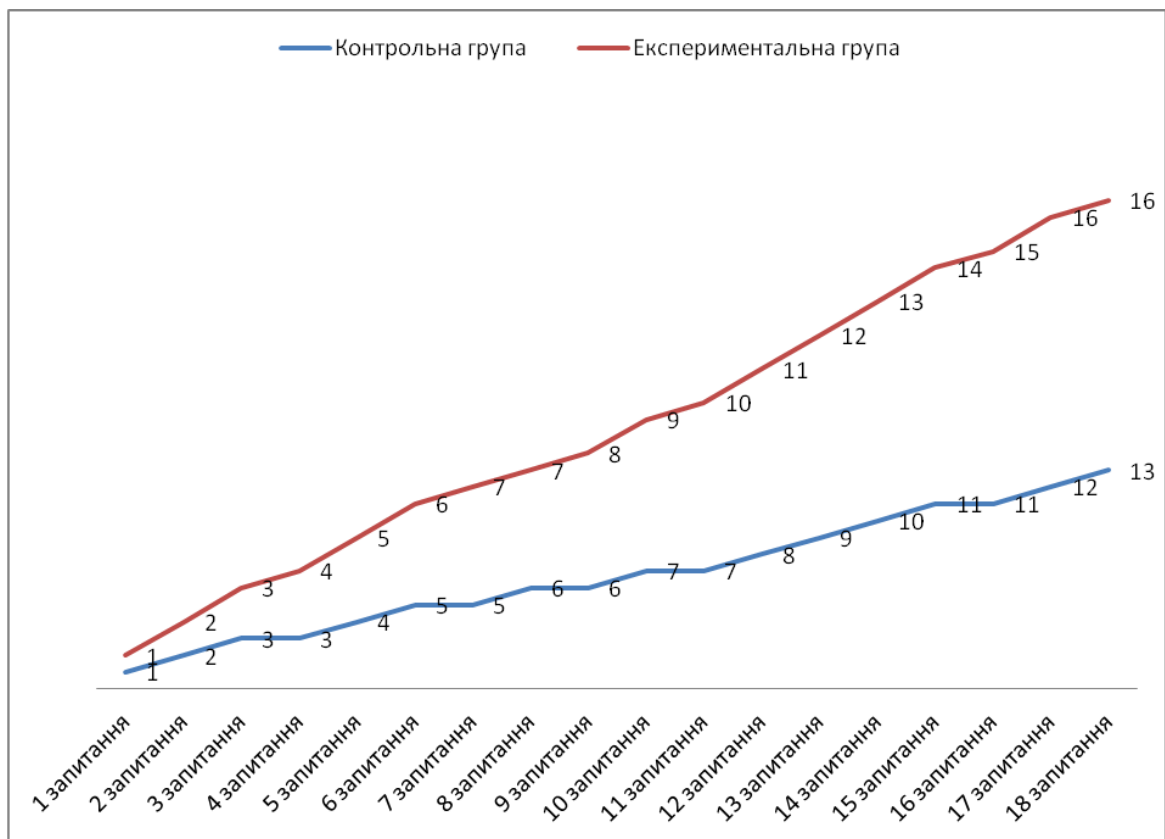

Рис. 2.1. Середня кількість правильних відповідей під час тестування контрольної та експериментальної груп

З діаграми видно, що студенти експериментальної групи дали на 18% більше правильних відповідей, ніж студенти контрольної групи, тобто їх рівень знань про шляхи впровадження нових прогресивних форм господарювання в АПК значно кращий.

Запровадження у педагогічний процес запропонованої методики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства». у закладі освіти є ефективним за таких умов: включення у освітній процес нових цифрових технологій та завдань, що модулюють майбутню професійну діяльність студентів; постійне підвищення рівня самостійності студентів шляхом включення у освітній процес завдань підвищеної складності; своєчасний контроль з боку викладача, поступове виховання потреби та навичок самоконтролю; різноманітність у формах та методах проведення занять; створення позитивного мікроклімату на заняттях, атмосфери співробітництва між студентами та викладачем.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки методу формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства». Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

Проаналізовано стан теорії та практики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства», згідно з вимогами сучасного ринку праці у закладах професійної (професійно-технічної) освіти та проведено цілісний аналіз поняттєво- категорійного апарату у контексті уточнення понять «професійна компетентність», «підготовка педагогів професійного навчання», «засоби цифрових технологій».

Показано, що спостерігаються такі тенденції розвитку ринку праці, як збільшення попиту на працю інформаційного типу і в сфері обслуговування; зростаюча потреба у працівниках, так званих, актуальних ринкових професій; підвищення попиту на висококваліфікованих працівників традиційних професій, які здатні виробляти конкурентоспроможну продукцію; зниження потреби у некваліфікованих робітниках.

Визначено основні цілі формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства»: цільова мотивація у процесі розвитку особистості майбутніх фахівців аграрної галузі; реалізація компетентнісного підходу у формуванні готовності майбутніх педагогів професійного навчання до професійної діяльності; підготовка викладачів до формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання; активізація особистісно-орієнтованого підходу до підготовки майбутніх педагогів професійного навчання; міждисциплінарний характер навчання, що базується на реалізації інтеграційних процесів; активне використання цифрових технологій у процесі вивчення ОК «Основи фермерського господарства»;

реалізація активної участі роботодавці в освітньому процесі та оцінюванні якості освіти.

В основу формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» покладено такі методологічні підходи: особистісно-орієнтований, компетентнісний, практико-орієнтований, системний, інтегративний, діяльнісний.

Принципами формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» обрано загальні (науковості; систематичності та послідовності; свідомості та активності; наочності; гуманізації; міцності засвоєння знань; відкритості та варіативності) та спеціальні (інноваційної діяльності; інформатизації; інтеграції методів навчання; практичної зорієнтованості; індивідуалізації; співробітництва).

Обґрунтовано методику формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Систематизовано впровадження в освітній процес підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, а саме: 3D моделювання, система дистанційного навчання Moodle, електронне навчання Prodiags, Prodiags/HMV-Systems, а також використання активних методів навчання. Проведено аналіз активних методів навчання у порівнянні з традиційними, що виявили істотну ефективність їх застосування. З'ясовано, що для підготовки педагогів професійного навчання актуальною і доцільною є програма Компас-3D. Завдяки AutoCAD можливе застосування елементарних графічних примітивів з метою одержання складніших об'єктів. T-FLEX CAD слугує професійною системою проектування і 3D моделювання з винятковими параметричними перспективами. SolidWorks являє собою потужний інструмент для 3D моделювання та автоматизованого проектування складних виробів різного призначення. Програмне рішення Autodesk Inventor

пропонує професійні інструменти для 3D проєктування в машинобудуванні, підготовки робочої документації і моделювання виробів. Moodle надає можливість інсталяції освітніх ресурсів (навчальних матеріалів) і забезпечує засобами доступу до ресурсів та управління ними, комунікаційну взаємодію учасників освітнього процесу.

Експериментально перевірено ефективність методики формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства».

Ефективність формування професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» та їхньої підготовки до інноваційної професійної діяльності оцінювалася за допомогою критеріїв (когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, особистісний).

Порівнюючи дані, отримані у процесі експерименту, можемо стверджувати про підвищення рівня сформованості професійної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання під час вивчення дисципліни «Основи фермерського господарства» внаслідок впровадження запропонованої методики, що підтверджує проведені дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна економіка. Том 1. Фермер: базовий рівень. Видавництво Баварського Земельного Об'єднання ТОВ & Ко. Командитне товариство, Мюнхен Німеччина, 2007. Т. 1. 615 с.
2. Алфімов В. М. Творча особистість : педагогічне моделювання. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. Донецьк : Донец. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти, 2009. № 1. С. 13-21.
3. Андрущенко В. П. Пріоритети для освіти ХХІ століття. *Вища освіта України*. 2009. № 3 (додаток 1) : Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». Київ : Гнозис, 2009. С. 7–8.
4. Арістова Н. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної суб'єктності майбутніх філологів : дис. ... д-ра пед. наук :
5. Артюшин Г. М. Проблема визначення готовності співробітників правоохоронних органів України до професійної діяльності. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. Київ, 2016. Вип. 10. С. 5-11.
6. Артюшина М. В. Інноваційна діяльність у професійно-технічній освіті: поняття, підходи, технології. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вінниця, 2014. Вип. 37. С. 133-137.
7. Артюшина М. В. Психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ. 598 с.
8. Артюшина М. В., Романова Г. М., Пуховська Л. П. Інноваційні технології у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників для сучасних галузей економіки. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)* : зб. наук. пр. Київ : Вид. дім «Сам», 2017. С. 313-319.
9. Барбінов В. Структура готовності майбутніх кваліфікованих робітників аграрної галузі до професійної діяльності. *Витоки педагогічної майстерності*. Полтава, 2018. Вип. 22. С. 8-12.

10. Биков В. Ю. Інноваційний розвиток засобів і технологій систем відкритої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. / Редкол.: І. А.Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця: ТОВ Фірма «Планер», 2012. Вип. 29. С.32–40.
11. Виробничий і технологічний процеси ремонту автомобілів. URL: <http://um.co.ua/2/2-5/2-55985.html> (дата звернення 06.07.2018)
12. Вікіпедія. Інноваційні технології. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>. (дата звернення 05.05.2018).
13. Генератор ребусів. URL : http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator&enter=1 (дата звернення 15.11.2017).
14. Герганов Л. Д. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки кваліфікованих робітників морського транспорту на виробництві: дис.... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 485 с.
15. Глущенко О. В. Формування енергоефективної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівного профілю : дис. кан. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 304 с.
16. Гоменюк Д. В. Педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників для автосервісу у професійно-технічних навчальних закладах: дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 249 с.
17. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ :Либідь, 1997. 376 с.
18. Гончаренко С. У., Олійник П. М., Федорченко В. К. Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. / За ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. Київ : Вища школа, 2003. 323 с.
19. Гончаренко С. У., Пастернак Н. В. Проблема підвищення теоретичного рівня освіти. *Педагогіка і психологія*. Київ : Педагогічна думка, 1998. №2. С.16-29.

20. Гончаренко С.У. Методика як наука Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2001. Вип. 1. с. 86–95.
21. Гринько Т. В., Максимчук О. С. Проблеми та перспективи інноваційного розвитку вітчизняних підприємств сфери послуг. *Проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 255-260.
22. Грищенко О.А. Інноваційні педагогічні технології у підготовці майбутнього вчителя Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. – 333с.
23. Гуменний О. Д. Інформаційна культура керівників ПТНЗ у психолого-педагогічних дослідженнях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вінниця, 2013. Вип. 35. С. 84-89.
24. Гура О. І. Педагогіка вищої школи : вступ до спеціальності : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 224 с.
25. Гуревич Р. С. Гордійчук Г. Б., Коношевський Л. Л., Коношевський О. Л., Шестопал О. В. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ : [монографія] / за ред. проф. Р. С. Гуревича. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2011. 348 с.
26. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Електронні освітні ресурси як основа сучасного навчального середовища вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології в освіті* : зб. наук. пр. Херсон : ХДУ, 2013. Вип. 15. С. 3–5.
27. Данилків Х. П., Горбова Х. В., Побурко О. Я. Інноваційний розвиток транспортної системи України. *Науковий вісник НЛТУ України*, 2018. № 4. Т. 28. С. 31-35.
28. Дем'яненко С.І. Яка аграрна політика потрібна Україні? *Дзеркало тижня*. - 2004.- №17(492).
29. Державний класифікатор професій ДК 003: 2010. Держспоживстандарт України. Київ : Соцінформ, 2010. 610 с.

30. Державний стандарт професійної (професійно-технічної) освіти для підготовки робітників з професії «Слюсар з ремонту автомобілів»: Наказ МОН № 1201 від 24 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. URL http://www.rpel.pp.ua/METHOD/Maictu/Standart/72_31.sljusar_z_remontu-2014.pdf (дата звернення 03.04.2016).
31. Динько В. А. Організаційно-педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників з ремонту автотранспортної техніки у професійнотехнічних навчальних закладах : автореф. дис ... канд. пед. наук :
32. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
33. Діденко О. В. Особливості впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутніх офіцерів у ВНЗ. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. № 3. С.75-93.
34. Доброскок Ю. Б. Михайлова Л. В., Виробничі інноваційні технології та їх роль у сучасній міжнародній економіці. *Бізнес Інформ*, 2017.
35. Дубасенюк О.А. Позиція педагога у процесі його взаємодії з учнями О.А. Дубасенюк, Н.І. Ковальчук Проблеми освіти. –1996. Вип. 6. С.151-156.
36. Дубініна О. В. Дидактичні принципи виробничого навчання майбутніх автослюсарів у центрах професійно-технічної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. № 1. С. 73-81.
37. Дубініна О. В. Педагогічні умови навчання майбутніх робітників у центрах професійно-технічної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. № 10 (54). С. 56–65.
38. Дубініна О. В. Формування професійної компетентності майбутніх автослюсарів у центрах професійно-технічної освіти : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2013. – 21 с.

39. Дубініна О. В. Формування професійної компетентності майбутніх автослюсарів у центрах професійно-технічної освіти : дис. канд. пед. наук :13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2013. 190 с.
40. Єршова Л. М. Трансформація виховного ідеалу у вітчизняній педагогічній теорії і практиці (XIX – початок XX століття) : автореф. дис. докт. пед. наук : 13.00.01. Житомир, 2015. 44 с.
41. Загіка О. В. Формування професійної компетентності майбутніх агентів з постачання в професійно-технічних навчальних закладах : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 270 с.
42. Закон України “Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі”. Голос України 1996р. 13 липня.
43. Закон України “Про підприємництво” // Відомості Верховної Ради 1991р. № 14.
44. Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві”. ”Відомості Верховної Ради 1992р. № 32.
45. Закон України “Про селянське (фермерське) господарство” Відомості Верховної Ради – 1993р. № 32.
46. Закон України „Про вищу освіту”. К.: 2014. – 36 с.
47. Зборовський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. Навч. посібник. К.: Освіта України, 2006. – 544с.
48. Зуєва А. Б. Педагогічні умови формування професійного мислення майбутніх техніків-механіків у вищих аграрних навчальних закладах I-II рівнів акредитації : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018.
49. Зязюн І. А. Сучасний викладач технічного вузу: особливості педагогічної дії. *Шлях освіти*. 1998. № 1. С. 10–11.
50. Івашинин В.В. Економіка АПК В.В. Івашинин, Т.Л. Бабинець, 2008. №1. с.21-25.
51. Ільїн В. В., Лузан П. Г., Рудик Я. М. Методика тестового

контролю успішності навчання студентів : [монографія]. Київ: НАКККіМ, 2010. 224 с.

52. Інтерактивні технології: теорія і методика / Пометун О. І. та ін. Умань-Київ, 2008. 94 с. URL: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/377/1/interakt_tehn_teor_met.pdf

53. Каньковський І. Є. Система професійної підготовки інженерів- педагогів автотранспортного профілю : [монографія]. Хмельницький : ФОП Цюпак АА, 2014. 562 с.

54. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: навч.-метод. посібн. Київ: УДЦССМ, 2001. 220 с.

55. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : дис. ... доктора пед. наук :

56. Кваліфікаційна характеристика слюсаря з ремонту автомобіля. URL: <http://www.jobs.ua/ukr/dkhp/articles-3205/> (дата звернення: 14.03.2015).

57. Кисликов В. Ф., Лущик В. В. Будова й експлуатація автомобілів: Підручник. 6-те Вид. Київ: Либідь, 2006. 400 с.

58. Ковальчук В. І. Формування індивідуальних стратегій навчання студентів засобами інноваційних педагогічних технологій. *«Молодий вчений»*. 2018. № 12 (64). С. 100–102.

59. Кови С. Семь навыков высокоэффективных людей. Київ : Аліна Паблішер Україна, 2019. 396 с.

60. Колотуха С.М. Реформування кредитних відносин в аграрному секторі економіки С.М. Колотуха, К.М. Мелоник Економіка АПК. 2002. №2 с.25-34.

61. Комісарова Л. О. Розвиток технологічної культури майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів швейного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 іти. – Київ, 2012. 20 с.

62. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ : Вища школа, 1987. С. 40.
63. Кононенко А. Г. Формування професійної компетентності майбутніх слюсарів з ремонту автомобілів у професійно-технічних навчальних закладах: дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 348 с.
64. Кононенко А. Г., Юрженко В. В. «Будова автомобіля 1–6 розряд». Електронний підручник для ПТНЗ. URL : <http://mechanic.pto.org.ua/> (дата звернення: 30.08.2017).
65. Концепція Нової української школи : рішення колегії МОН від 27.10.1016 р. URL: <http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepczyiya.pdf> (дата звернення: 05.12.2016).
66. Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.09.2019).
67. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.08.2018).
68. Копняк Н.І. Застосування інноваційних технологій в навчальному процесі Н.І. Копняк, Т.В. Красильник Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. с.376-380.
69. Котикова О. М. Досвід в структурі компетентості. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 16: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики.* 2012. Випуск 18. С. 11–15.
70. Кремень В. Г. Стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні (виступ у Верховній Раді України на Дні уряду). *Професійнотехнічна освіта.* 2003. № 2. С. 6–9.

71. Кремень В. Г., Ільїн В. В., Власенко Ф. П., Войнаровська Л. І., Ілляхова М. В. та ін. Синергетика і освіта : [монографія]. [Електронний ресурс]. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2014. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/106585> (дата звернення: 19.11.2015).
72. Кубицький С.О. Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. кол. авт. К.: Наук.-метод. Центр вищої освіти, 2002. Вип.27. – 314с.
73. Кулько В. Сутність і структура готовності майбутніх аграріїв до професійної діяльності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. №2 (15). С. 193–197.
74. Купрієвич В. О. Безперервне самовдосконалення керівників професійних навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 69 (2). С. 73-76.
75. Кушнір В.А. Системне моделювання процесу вимірювання в педагогічних дослідженнях Педагогіка і психологія. 1999. №1. с.33-43.
76. Лісова С.В. Вплив самооцінки учнів на успішність навчального процесу Рідна школа. 2000. №12. с.36-39.
77. Лузан П.Г. Активізація навчання студентів. К.: Ред.-вид. відділ Наукметодцентру агроосвіти, 1999. 216с.
78. Лузан П.Г. Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі. Навчальний посібник. К., Аграрна освіта. 2003, 229 с.
79. Малинська Л.В. Еколого-економічна ефективність агролісомеліорації Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук - Полтава: Полтава, 1997. С. 219-223.
80. Манько В.М. Процес підготовки фахівців Зміст і процес підготовки фахівців з механізації сільського господарства Подпряттов Г.І., Манько В.М., Лузан П.Г. За ред. В.М. Манька. К., Національний аграрний університет, 2003, с. 157–276.

81. Мочерний С.В. Основи економічної теорії С.В. Мочерний, С.А. Єрохін, Л.О.Каніщенко (за ред. С.В.Мочерного) - К.: "Академія", 1997. С. 261-272.
82. Непочатенко О.О. Кредитування селянських (фермерських) господарств Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК. За редакцією П.Т. Саблука. К., 2002. 511 с.
83. Ничкало Н.Г. Проблеми підготовки педагогів для сучасної професійної школи у системі неперервної освіти Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України К., 2001. С.17-21.
84. Ніколаєнко С.М. Вища освіта джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства. К.: Знання, 2005. 319с.
85. Олійник П.М. Форми та методи активного навчання при підготовці фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і критерії їх вибору // Науковий вісник Національного аграрного університету. 2000. Вип. 30. с.61-67.
86. Освітні технології. Навч.-метод. посіб./ О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, ОМ. Любарська та ін. За заг. ред. О.М.Пехоти. К.: АСК, 2001. 256с.
87. Основні засади розвитку вищої освіти України. Частина 4 За ред. І.О.Вакарчука. Упорядники: В.Д.Шинкарук, Я.Я.Болюбаш, І.І.Бабин. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – 173с.
88. Свистунов С.В. Деякі питання становлення інноваційної освіти в Україні Нові технології навчання. 1997. – Вип.21. с.20-24.
89. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: Монографія. Харків-Київ: Книжкове видавництво „Каравела”, 1998. 150с.

ДОДАТКИ

**АНКЕТА СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ
ПРАЦІ**

1. До якої форми власності належить Ваше підприємство/організація?

- 1.1. Державне/муніципальне підприємство;
- 1.2. Виробничий кооператив, товариство будь-якої форми (ТОВ і т.п.);
- 1.3. Закрите акціонерне товариство (ЗАТ);
- 1.4. Відкрите акціонерне товариство (ВАТ);
- 1.5. Індивідуальне (сімейне), приватне підприємство (ПП);
- 1.6. Некомерційна організація (НДО);
- 1.7. Інша

2019. Вкажіть Вашу посаду

3. Як Ви вважаєте, переважно яких фахівців потрібно готувати у закладах освіти для Вашого підприємства/організації?

- 3.1. Фахівців «широкого профілю».
- 3.2. Фахівців «вузької спеціалізації».
- 3.3. Важко відповісти.
- 3.4. Інше

2019. Проаранжуйте ключові компетенції за 5-ти бальною шкалою, де **5 – висока якість, а 1 – низька. Якщо даний вид не входить до безпосередніх компетенцій випускника, обведіть, будь ласка, 0.**

№	Компетенція	5	4	3	2	1	0
	аналітичні здібності						
	Орієнтація на результат						
	прийняття рішень, віднесених до компетенцій						
	системне мислення, бачення розвитку процесу						
	Вміння керувати часом						
	гнучкість						
	клієнтоорієнтованість						
	вплив, вміння переконувати						

	вміння чути інших, приймати зворотний зв'язок						
0	навички презентацій, переговорів						
1	здатність передавати знання і навички, вміння навчати						
2	командна праця						
3	Вміння управляти проєктами						
4	організаторські здібності						
5	Креативність – інноваційність						
6	делегування повноважень / функцій оперативного управління						
7	Здатність до навчання, до самонавчання						

Якщо у Вас є будь-які пропозиції щодо покращення підготовки дипломованих фахівців, зазначте їх, будь ласка.

Щиро дякуємо за співпрацю!

